

TÜRK-İŞ

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ VE GÜMRÜK BİRLİĞİ

TÜRK-İŞ Araştırma Merkezi
MAYIS 1996

7.14
R
96
64

TÜRK-İŞ
Bilgi Merkezi

TÜRK-İŞ

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ
VE
GÜMRÜK BİRLİĞİ

TÜRK-İŞ Araştırma Merkezi
MAYIS 1996

TÜRK-İŞ
Bilgi Merkezi

337.14

Tarih.....

TÜR

Demirbaş No: 1864

1996

Tasnif No: 337.14

1864

TÜRK-İS
Bilgi Merkezi

TÜRK-İS

YATIRIM VE İŞLETİM KURULUŞU

YATIRIM VE İŞLETİM KURULUŞU

VE

ÖZEL İŞLETİM

TÜRK-İS
Bilgi Merkezi

Yatırım ve İşletim Kurulu
Görüşme No: 1981

SUNUŞ

I- GÜMRÜK BİRLİĞİ KAVRAMI	7
1- Ekonomik Entegrasyon Sistemleri	9
2- Gümrük Birliklerinin Etkileri	10
II- AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ	11
1- Avrupa Birliği'nin Temelleri	12
2- Avrupa Birliği'nin Gelişim Süreci	14
3- Avrupa Birliği İçinde Gümrük Birliğinin Konumu	17
III- TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ	19
1- Türkiye-Avrupa Birliği Ortaklığının Kuruluşu	19
2- Ortaklığın Geçiş Dönemi ve Gümrük Birliği (Katma Protokol)	22
3- Katma Protokol Hükümlerinde Gümrük Birliği	22
A) Avrupa Birliği'nin Yükümlülükleri	23
B) Türkiye'nin Yükümlülükleri	24
4- Yerine Getirilmeyen Yükümlülükler	26
A) Mali Yardım	26
B) Türk İşgücünün Serbest Dolaşımı	27
5- Türkiye'nin Tam Üyelik Başvurusu	32
IV- 6 MART 1995 TARİHLİ ORTAKLIK KONSEYİ KARARLARI IŞIĞINDA GÜMRÜK BİRLİĞİ VE YÜRÜRLÜĞE KONULMASI	34
1- 6 Mart 1995 Tarihli Ortaklık Konseyi Kararının İçeriği	34
2- Avrupa Parlamentosu'nun Gümrük Birliğini Onaylanması	39
V- GÜMRÜK BİRLİĞİNDE RİSKLER VE OLASI OLUMLU ETKİLER	39
1- Tam Üyelik Öncesinde Gümrük Birliğinin Sakıncaları	40
2- Türkiye'nin Sanayi Yapısına Etkileri	42
3- Türkiye'nin Mali Yapısına Etkileri	44
4- Türkiye'nin Dış Ticaret Rejimine Etkileri	46
5- Türkiye'nin Sosyal Hayatına Etkileri	49
6- Gümrük Birliğinin Olası Olumlu Etkileri	50

VI- GÜMRÜK BİRLİĞİ SÜRECİNDE TÜRKİYE NASIL BİR POLİTİKA İZLEMELİ?	52
1- Gümrük Birliğinin Olumsuz Etkilerini Asgari İndirebilmek İçin Yapılması Gerekenler	53
2- Diğer Tedbirler	57
SONUÇ	63
REFERANSLAR	65
EK- 6 MART 1995 TARİHLİ GÜMRÜK BİRLİĞİ ANLAŞMASI METNİ	66

Son iki yıl boyunca öylesine yoğun bir şekilde tartışılarak, Türkiye gündeminin ilk sırasına yerleşen gümrük birliği, 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla resmen yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.

Kapsamındaki bütün sanayi malları ile işlenmiş gıda ürünlerinin gümrük vergilerine, eş etkili vergilere ve miktar kısıtlamalarına tabi olmaksızın ve diğer engellerle karşılaşmaksızın serbest dolaşımını sağlayan; Birlik üyesi olmayan ülkelere, bir başka ifadeyle üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesinin uygulanmasını gerektiren gümrük birliği, Türkiye'yi ekonomik, sosyal ve siyasi yönden derinden etkileyecek çok yönlü bir süreçtir.

Avrupa Birliği (AB) ile 33 yıldır resmi ilişki içerisinde bulunan Türkiye'nin asıl ve nihai hedefi, AB'ne tam üyeliğidir. Ülkemiz, bu yöndeki irade ve isteğini, henüz Topluluğun yeni kurulduğu bir dönemde ifade etmiştir. Bugüne baktığımızda, 1987 yılındaki tam üyelik başvurusuna rağmen bu konuda bir adım atılmadığını ve bu konumla Türkiye'nin tam üyelik öncesinde gümrük birliğine giden ilk ve tek ülke olduğunu görmekteyiz. Oysa, AB'nde gümrük birliği, her zaman tam üyelik statüsüyle gerçekleşen bir olgudur. Türkiye'nin, bu modelin dışında tutulması, gümrük birliğinin getireceği risk ve etkilerin ötesinde başlıbaşına ciddi sıkıntılar doğurabilecek niteliktedir.

Bu çalışma, Türkiye'nin AB'ne tam üyeliğini isteyen ve destekleyen Konfederasyonumuzun, gümrük birliğinin yol açabileceği zorluk ve risklere açıklık kazandırmak amacıyla yapılmış ve bu sürecin asgari sorunla

aşılabilmesi için alınması gereken tedbirler öngörülme-ye çalışılmıştır.

Araştırma Merkezi tarafından hazırlanan çalışmanın yararlı olmasını diliyoruz.

Saygılarımızla.

TÜRK-İŞ YÖNETİM KURULU

I- GÜMRÜK BİRLİĞİ KAVRAMI

Serbest ticaret sisteminin temelini oluşturan Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre; bir ülkenin üretim gücünün en ucuza sağlanabilecek mallara yöneltilmesi ve bu üstünlüklerden yoksun alanlarda ise en ucuza üreten ülkelerden ithalat yapılması, uluslararası ticarete katılan bütün ülkelerin ve bu ülkelerdeki tüm üretici ve tüketicilerin yararına olur.

Gümrük birliği oluşturmanın temelinde de aynı görüş yatmaktadır. Gümrük birliği kurulmasındaki amaç, karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre üretim yapılan, geniş bir piyasanın oluşturulmasıdır.

Gümrük birliğine üye ülkeler, aralarında dış ticarete konu olan tüm vergi ve resimleri kaldırır. Ayrıca miktar kısıtlamalarına yani kotalara da son verirler. Sadece bu iki hususun yerine getirilmesi bir gümrük birliği'nin oluşturulmasına yeterli değildir. Gümrük birliğini sağlayacak diğer unsur, birlik dışında kalan ülkelere karşı bir ortak gümrük tarifesi uygulanmasıdır(1).

Bu unsurlardan hareketle gümrük birliği; iki veya daha fazla ülkenin kendi aralarında karşılıklı mal ithalatında, her türlü gümrük vergilerini, eş etkili vergileri (fon, resim, harç, vb.), her türlü miktar kısıtlamalarını ve eş etkili önlemleri (ticari, teknik engeller, standartların uyumlaştırılması, idari tedbirler) kaldırmaları ve birlik dışındaki üçüncü ülkelere yapılacak mal ithalatında ortak bir gümrük tarifesinin uygulanması olarak tanımlanabilir.

Bu tanımlamaya uygun bir başka tanım GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)'nın XXIV/8. maddesinde bulunmaktadır. Dünyada serbest ticareti gerçekleştirmeyi kendisine ilke edinen ve bu

doğrultuda karşılıklı hak ve yükümlölükleri öngören çok taraflı bir anlaşma olan GATT, 1947'de imzalanmış, ancak 1.1.1948 tarihinde yürürlüğe konulmuştur. Şu anda 92 üyesi bulunan GATT, kapsadığı pek çok hüküm ya da kavramla, uluslararası ticaret ilişkilerinin temelini oluşturma gibi çok önemli bir özelliğe sahip olup, ticarete uygulanan tarife dışı engellerin tümüyle kaldırılması, tarifelerin ise giderek azaltılmasını amaçlamaktadır.

Anlaşma'nın "Ülkeler bakımından uygulama - Sınır ticareti - Gümrük birlikleri - Serbest mübadele bölgeleri" başlıklı XXIV. maddesinde gümrük birliğine ilişkin temel prensipler şöyle belirlenmektedir;

- Tasarlanan gümrük birliği makul bir süre içinde kurulmalıdır (GATT uygulamasında makul sürenin 12-15 yıl olduğu, ancak istisnai olarak 20-22 yıla kadar uzayabileceği genel bir kural gibidir).

- Gümrük birliği sonunda ulaşılabacak liberasyon oranının, ticarete konu olan malların önemli bir bölümünü kapsamaması gerekir. Bu da uygulamada % 50 olarak kabul edilmektedir.

- Gümrük birliği sonunda ulaşılabacak ortak gümrük tarifesinin ortalamasının, üye ülkelerin gümrük birliği öncesi tarifeleri ortalamasından daha yüksek olmaması gerekir.

Yukarıdaki her iki tanımlamada başlıca iki öge dikkati çekmektedir. İlki, birliğe dahil ülkeler arasında mal alışverişlerini etkileyen tüm gümrük vergileri ile eş etkili vergilerin kaldırılması diğeri, üçüncü ülkelere karşı tek ve ortak bir gümrük tarifesinin uygulanmasıdır.

Türkiye, Avrupa Birliği (AB) ile 1963 yılında imzalanan Katma Protokol çerçevesinde bir gümrük birliği kurma yükümlölüğü altına girmiş ve 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla bu sürece katılmış bulunmaktadır.

1- Ekonomik Entegrasyon Sistemleri

Ekonomik entegrasyon hareketlerinde önemli gelişmelere tanık olan dünyamızda, uygulamada en fazla üzerinde durulan veya rastlanan başlıca altı sistem bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla; Sektörel Bütünleşme, Serbest Ticaret Bölgesi, Gümrük Birliği, Ortak Pazar, Ekonomik Birlik ve Tam Ekonomik ve Politik Birlik'tir.

Bu şekildeki birleşmelerin arkasında yatan ve bugün de kabul gören temel hedef, dış ticaretteki serbestleşmenin ortaya çıkaracağı avantajlardan faydalanaarak, birlik üyesi ülkelerin refahını arttırmaktır.

Sektörel bütünleşmede, ülkelerin belirli bir sanayi dalında aralarındaki ticaret engellerini kaldırmaları; serbest ticaret bölgesinde, üye ülkelerin aralarındaki ticarete tüm engelleri kaldırırken üye olmayan üçüncü ülkelere karşı kendi ulusal ticaret politikalarını uygulamaları; gümrük birliğinde, üye olan ülkelerin kendi aralarındaki ticareti sınırlayan tüm engelleri kaldırıp birlik dışındaki ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulamaları; ortak pazarda, gümrük birliğinde varolan özelliklerin gerçekleştirilmesi yanısıra sermaye, emek ve girişim gibi üretim faktörlerinin üye ülkeler arasında serbestçe dolaşımı, üye olmayan ülkelere karşı da ortak düzenlemelerle faktör hareketlerindeki sınırlamaların sürdürülmesi; ekonomik birlikte, ülkelerin mal, hizmet ve üretim faktörlerinin serbestçe dolaşımının gerçekleşmesi yanısıra parasal, mali ve sosyo-ekonomik politikaların da uyumlaştırılması; tam ekonomik ve politik birlikte ise, parasal, mali ve sosyo-ekonomik politikaların uyumlaştırılmasının ötesinde üye ülkelerce oluşturulacak uluslararası bir otoritenin bu ortak politikaların uygulanmasını denetlemesi sözkonusudur.

Bu sıralamada, gümrük birliği ile serbest ticaret bölgesinin aynı özellikleri taşıdığı dikkati çekmektedir.

Aralarındaki temel farklılık, serbest ticaret bölgesinde, üye ülkelerin ortak gümrük tarifesi yerine kendi ulusal tarifelerini uygulamalarıdır. Dikkati çeken bir diğer husus, her bir sistemin bir ileri sisteme eşik oluşturmastır. Örneğin, gümrük birliğinin bir adım ötesi ortak pazar, ondan bir adım sonrası ekonomik birlik ve tam ekonomik ve politik birliktir.

Sözkonusu ekonomik entegrasyon şekilleri, özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında, gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkmıştır. Ancak entegrasyonun amacı, ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre farklılık göstermiştir. Gelişmiş ülkelerde, refah düzeyinin yükseltilmesi, gelişmekte olan ülkelerde ise ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Zaman içerisindeki uygulamada, gelişmiş ülkeler kendi aralarında, gelişmekte olan ülkeler kendi aralarında entegrasyona yönelmişler, ancak farklı gelişme seviyelerindeki ülkeler de ekonomik bütünleşme girişimi ortaya çıkarabilmişlerdir. Bunun en çarpıcı örneği, bugün siyasi birlik hedefine ilerleyen AB'dir. Bu harekette, ülkeler arasındaki gelişme farklılıkları, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Avrupa Yatırım Bankası gibi kuruluşlar aracılığıyla azaltılmaya çalışılmaktadır.

2- Gümrük Birliklerinin Etkileri

Gümrük birliklerinin etkileri konusunda Kanada'lı iktisatçı Jacob VİNER ve onu izleyen düşünce akımının temsilcilerince geliştirilen teori önemlidir. Bu teoriye göre gümrük birlikleri, ekonomik açıdan ticaret yaratıcı (trade-creation) ve ticaret saptırıcı (trade-diversion) olmak üzere iki tür etki yaratmaktadır. Bu etkiler dinamik ve statik etkiler olarak da adlandırılmaktadır. Ticaret yaratıcı ya da dinamik etki, gümrük birliğinin gerçekleştirilmesiyle üye ülkeler açısından ticareti sı-

nırlayan tarife ve tarife dışı engellerin ortadan kalkmasıyla, bir başka söylemle, ticaretin serbestleşerek ticaret hacminin genişlemesiyle ilgilidir. Bu etki, kaynakların daha iyi dağılımını ve kaynak verimliliğini yükseltirken, kesimler arasındaki dengeleri de değiştirecektir.

Ticaret saptırıcı (statik) etki ise, reel ve parasal akımların (özellikle ticaretin) dolaşımını düzenleyen kuralların kısmen değişmesi sonucu bu akımların yönlerinde ve miktarlarında meydana gelen değişikliklerdir. Çünkü, gümrük birliğiyle üye ülkeler arasında ticareti sınırlayan engeller kalkarken, birlik dışındaki üçüncü ülkelere Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) uygulanacaktır. OGT'nin uygulanmasıyla birlik-içi ticaret, birlik dışı-ticaret aleyhine gelişecek, yani üçüncü ülkelerle yapılacak ticaret azalacaktır. Bu etki ne kadar fazla olursa kaynak verimliliği o kadar azalacak ve dünya refahına yapacağı olumsuz etki de o nispette artacaktır.

Ticaret yaratıcı etki, saptırıcı etkiden fazla olduğu takdirde, gümrük birliği dünya refahına net katkıda bulunacak, aksi durumunda yani, ticaret saptırıcı etki, yaratıcı etkiden daha fazla olduğu durumda gümrük birliği dünya refahına bir o kadar olumsuz etki yapacaktır(2).

II- AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ

21. yüzyılın eşiğinde köklü değişim ve gelişmelere tanık olan dünyamız, küreselleşme olarak adlandırılan yeni oluşum paralelinde, bölgesel entegrasyon hareketinin önemli gelişmeler kaydettiği bir dönemi yaşamaktadır. Bu çerçevede; Avrupa'da boyutlara giderek genişleyen AB, Kuzey Amerika'da ABD, Kanada ve Meksika'nın oluşturduğu Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) ve Uzakdoğu'da Asya Pasifik-Ekonomik İşbirliği (APEC) ile Asya Serbest Ticaret Bölgesi (AFTA)

dünyada üç kutuplu bir bölgesel entegrasyon hareketi-
ne dikkati çekmektedir.

Bu hareketler içerisinde AB (eski adıyla Avrupa Topluluğu) en eski ve en büyük ticari ve ekonomik güç olarak görülürken, aynı zamanda en başarılı ekonomik bütünleşme hareketi olarak da nitelendirilmektedir.

1- Avrupa Birliği'nin Temelleri

Nihai hedefi siyasi bütünleşme olan ve bu yönde adımlar atan AB'nin temelleri çok gerilere uzanmaktadır. Avrupa'da uluslarüstü bir birlik oluşturma fikrinin ilk savunucusu, 2. Dünya Savaşı sonrasında Fransa Planlama Örgütü Başkanı Jean **Monnet**'tir. Monnet'in fikirlerinden etkilenen dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Ruhr bölgesindeki zengin kömür ve demir madenlerinin Almanya ile birlikte ve bir "uluslararası" örgüt aracılığıyla işletileceğini, aynı idealle sahip diğer demokratik Avrupa ülkelerinin de bu örgüte katılabileceklerini açıklamıştır. Bunun arkasında yatan neden, savaş sanayinin ana maddeleri olan demir ve çeliğin üretim ve kullanım yetkisinin uluslarüstü bir organa verilmesi, Avrupa birliğinin başarılması ve gelecekteki muhtemel bir Fransa-Almanya çatışmasının önlenmesi için yeni bir ekonomik ve politik çerçevenin gerekliliğine olan inançtır(3).

Çağrıyla Almanya'nın yanı sıra İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'un da olumlu yanıt vermesi üzerine, bu altı ülke arasında 18 Nisan 1951'de imzalanan Paris Anlaşması'yla, Avrupa Birliği'ne giden yoldaki ilk adım olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur.

Başarıyla gerçekleştirilen ilk adımı iki başarısız teşebbüs izlemiştir; 1952 tarihli Avrupa Savunma Toplulu-

luğu ve 1953 tarihli Avrupa Politik Birliği. Sadece askeri ve politik amacı olan bütönlöşme çabalarının başarı-sızlıkla sonuçlanması, "ekonomik bütönlöşme gerçekleştirelmeden politik bütönlöşme sağlanamayacağı" yolunda bir görüş doğmasına da yol açmıştır.

AKÇT'nin başarısı ve yukarıda belirtilen görüşten hareketle kömür ve çelik gibi sınırlı endüstrilerden artık ekonominin tüm sektörlerini kapsayacak bir bütönlöşme aşamasına geçilmesine karar verilmiş ve 25 Mart 1957'de imzalanan Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kurulmuştur(4).

Avrupa Ekonomik Topluluğu'na hukuken ve fiilen uluslarüstü bir kuruluş olma niteliğini kazandıran Roma Anlaşması (ve diğer EURATOM), taraf devletlerin onayını bir yıl bekledikten sonra 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Roma Anlaşması'nın 2. maddesinde Topluluğun amaçları şöyle belirlenmiştir:

Topluluğun görevi, bir ortak pazarın kurulması ve üye devletlerin ekonomi politikalarının zamanla yaklaştırılması yoluyla, Topluluğun tümü içinde ekonomik etkinliklerin uyumlu olarak gelişmesini, sürekli ve dengeli yayılmasını, istikrarın artmasını hayat seviyesinin hızla yükseltilmesini ve birleştirdiği devletler arasında daha sıkı bir işbirliğini gerçekleştirmektir.

Bu amaçlara ulaşmak ve Topluluğun etkinliğini arttırmak için, aşağıda belirtilen hususların yerine getirilmesi gerekli görölmüştür.

a) Üye devletler arasında malların giriş ve çıkışlarında gümrük tarifelerinin, miktar kısıtlamalarının ve diğer bütün eş etkili tedbirlerin kaldırılması,

b) Üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük ve ticaret politikalarının belirlenmesi,

c) Üye devletler arasında kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımını kısıtlayan faktörlerin giderilmesi,

d) Tarım sektöründe ortak bir politikanın belirlenmesi,

e) Ulaşım alanında ortak bir politikanın oluşturulması,

f) Topluluk içinde rekabeti bozucu uygulamalara başvurulmaması,

g) Üyelerin ekonomi politikalarının koordinasyonu ve onların ödemeler dengesindeki açıkları gidermeyi sağlayan yöntemlerin uygulanması,

h) Milli mevzuatların birbirlerine yaklaştırılmasının sağlanması,

i) İşçilerin istihdam imkanlarını iyileştirmek ve hayat seviyelerini yükseltmek için bir Avrupa Sosyal Fon'unun oluşturulması,

j) Yeni kaynakların bulunması yoluyla Topluluğun ekonomik gelişmesini kolaylaştırmaya yönelik bir Avrupa Yatırım Bankası'nın kurulması,

k) Ticareti arttırma, ekonomik ve sosyal gelişme çabasını ortaklaşa sürdürmek amacıyla deniz aşırı ülke ve bölgelerin birleştirilmesi.

2- Avrupa Birliği'nin Gelişim Süreci

Avrupa'daki ülkeleri birbirine ekonomik yoldan birleştirme hedefine adım adım ilerleyen 6 ülke, üç ayrı topluluğun (AKÇT, AET ve EURATOM) yönetimini tek

bir çatı altında toplamak için 1 Temmuz 1967 tarihinde bir füzyon (birleştirme) Anlaşması imzalayarak yönetim organlarını birleştirmişlerdir. Bu anlaşma ile AET, Avrupa Topluluğu (AT) olarak adlandırılmıştır.

AET'nin kuruluşundan hemen sonra tarife engellerinin kaldırılması yönünde hızlı ve önemli adımlar atılmışsa da, ithalat ve ihracat üzerindeki milli bazdaki kotalar, kişilerin serbest dolaşımını engelleyen kurallar, üye ülkeler arasındaki sermaye akışı üzerindeki kontroller ve yerleşme hakkı ile hizmetlerin serbest dolaşımına ilişkin kısıtlamalar başta olmak üzere, bir kısım engellerin ortadan kaldırılmasının aynı hızla gerçekleştirilemediği görülmüştür. Bu gerçekten hareketle de, Tek Avrupa Pazarı'nın oluşumunu hızlandırmak üzere, 1985 yılında yeni bir hedef "Tek Pazar" hedefi konulmuştur. Tek Avrupa Senedi olarak adlandırılan hukuki belgeyle somutlaşan bu yeni hedef, başlıca altı alana yönelik olmuştur. Bunlar; sınırların, serbest bir pazar için kaldırılarak mal, hizmet ve sermaye gibi üç temel sektörde serbest dolaşımın sağlanması, ekonomik ve sosyal bütünleşmenin gerçekleştirilmesi, işçilerin sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi, çevrenin korunması, araştırma ve teknolojik gelişmenin hızlandırılması ile ekonomik ve parasal birliğin sağlanmasıdır.

Tek Avrupa Senedi'nin 17-28 Şubat 1986 tarihleri arasında üye devletler tarafından imzalanmasıyla, 1 Ocak 1993 tarihi itibarıyla sözkonusu ülkeler arasında ekonomik anlamda sınırlar kaldırılmıştır.

1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren Tek Avrupa Senedi'nin çok önemli bir özelliği; Roma Anlaşması'nı, Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerini arttırma ve Topluluğun "Tek Avrupa Pazarı"nın tamamlanmasına dönük engellerin giderilmesi için karar alma sürecinin kolaylaştırılması düşüncesiyle değişikliklere uğratmasıdır.

Bu arada, altı Avrupa ülkesinin kurduğu AT, 1972'de İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın 1981'de Yunanistan'ın ve 1986'da İspanya ve Portekiz'in katılımıyla 12 üyeli geniş bir topluluk haline gelmiştir.

Topluluğun üye ülkelerin sayısının 12'ye yükselmelerinden sonra, üyelik için başvuruda bulunan ülkelerin sayısında da artış gözlenmiştir. Türkiye'nin 14 Nisan 1987 tarihinde Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunmasının ardından, 17 Temmuz 1989'da Avusturya müracaatta bulunmuştur. 4 Temmuz 1990'da Kıbrıs Rum Kesimi, 16 Temmuz 1990'da Malta, 1 Temmuz 1991'de İsveç, 18 Mart 1992'de Finlandiya, 26 Mayıs 1992'de İsviçre ve 25 Kasım 1992'de ise Norveç bu doğrultuda karar almışlardır.

Nihayet, AT Devlet ve Hükümet Başkanlarından oluşan Konsey, 9-10 Aralık 1991 tarihlerinde Maastricht'te yaptıkları toplantıda Avrupa Birliği Anlaşması (Maastricht Anlaşması) üzerinde mutabakata varmışlardır.

Bu anlaşmayla, Avrupa Topluluğu artık Avrupa Birliği olarak adlandırılmış ve Roma Anlaşması metninde geçen AET ifadelerinin AT şeklinde değiştirilmesi esası getirilmiştir.

AT'na yeni bir ekonomik ve siyasi boyut kazandıran Maastricht Anlaşmasıyla, anlaşma kapsamındaki kararların mümkün olduğunca vatandaşlara yakın düzeyde alınması ve Avrupa Halkları arasında daha sıkı bir birlik oluşturulması öngörülürken, yeni hedefler dört ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar :

Ekonomik ve parasal birlik; Ekonomik Parasal Birliğin aşamaları, ekonomik yakınlaşma koşulları ve bütçe disiplini Avrupa Merkez Bankaları sistemi ve Avrupa merkez bankası tek para, uyum fonu,

Siyasi birlik; Ortak dış politika ve savunma politikası, Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerinin arttırılması,

Topluluğun yeni işbirliği alanları; eğitim, sanayi, araştırma ve teknolojik gelişmeler, çevre, kalkınma için işbirliği,

Sosyal politika.

Bu arada, 21 Ekim 1991 tarihinde Avrupa'nın ikinci büyük ticari bloğunu oluşturan Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) ülkeleri ile Birlik arasında, Avrupa Ekonomik Alanı (AEA)'nın yaratılması kararlaştırılmıştır. 2 Mayıs 1992'de "Porto"da imzalanan Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşması'nın amacı, 1.1.1993 tarihinden itibaren Batı Avrupa'da 19 ülkede yaşayan yaklaşık 372 milyon kişilik bir tek pazarın yaratılmasıdır.

Sonuç olarak, başlangıçta altı Avrupa ülkesinden oluşan, 1972'de İrlanda, Danimarka ve İngiltere'nin, 1981'de Yunanistan'ın, 1986'da Portekiz ve İspanya'nın katılımı ile devam eden ve 1995 yılından itibaren o güne kadar ki 12 üyeye ek olarak Parlamentolarının tam üyeliği onaylamalarını takiben yeni katılımcı EFTA ülkeleri Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın da katılımıyla 15 ülkeye genişleyen Topluluk, Kıbrıs ve Malta'nın sırada bulunduğu, bu arada Polonya ve Macaristan'ın tam üyelik başvurusunu yaptığı ve Çekoslovakya'nın ekonomik durumunu iyileştirip mevzuat uyarlamalarını tamamladıktan sonra, bir sene içinde başvuruda bulunacağı büyük bir sistem haline gelmiştir.

3- Avrupa Birliği İçinde Gümrük Birliğinin Konumu

AB'nin kuran Roma Anlaşması'nın "Malların Serbest Dolaşımı" başlıklı 9. maddesine göre "Topluluk,

mal alışverişlerinin tümünü kapsayan ve üye devletler arasında ithalat ve ihracattaki gümrük vergileri ile eş etkili bütün yükümlülüklerin yasaklanmasına ve üçüncü ülkelerle olan ilişkilerde ortak bir gümrük tarifesinin kabulüne dayanan bir gümrük birliği üzerinde kurulmuştur".

Bu tanımdan, gümrük birliğinin, Avrupa bütünleşmesinin temel unsurunu ya da ilk halkasını oluşturduğu anlaşılmaktadır. 9. maddede "alışverişlerin tümünden" söz ettiğine göre, gümrük birliği yalnızca sanayi ürünleri için değil, tarımsal ürünler için de sözkonusu olacaktır. Ancak tarımsal ürünler için Anlaşma'da öngörülen özel hükümler (39-46. maddeler) saklı tutulmuştur.

Yukarıdaki tanımdan hareketle gümrük birliğinin içeriğinin üç unsurdan oluştuğu görülmektedir;

1- Üye ülkeler arasında gümrük vergileri ve eş etkili vergilerin kaldırılması,

2- Üye ülkeler arasında miktar kısıtlamalarının (kotaların) ve eş etkili tedbirlerin kaldırılması,

3- Ortak gümrük tarifesinin düzenlenmesi.

Roma Anlaşması'na göre, gümrük vergileri ile eş etkili vergilerin kaldırılması (Madde 12-17), 12 yıllık bir geçiş dönemi içinde ve bir takvime göre (Madde 14) aşamalı olarak gerçekleştirilecek ve üye ülkeler aralarında yapacakları ticarete yeni vergiler uygulamayıp, mevcut vergileri arttırmayacaklardır. Sözkonusu indirimler, üye ülkeler arasında 1 Ocak 1957 tarihinde uygulanan vergiler esas alınarak başlatılmıştır. Üye Devletler (6 ülke) ithalattaki gümrük vergilerini, öngörülenden birbuçuk yıl önce 1 Temmuz 1968 tarihinde, ihracattaki gümrük vergilerini ise birinci alt dönem sonunda, bir başka deyişle 31.12.1961'de tümüyle kaldırmışlardır.

Gümrük birliğinin üçüncü unsurunu oluşturan, Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) kabulü ve uygulanması- na yönelik hükümler Roma Anlaşması'nın 18-29 ncu maddelerinde yer almıştır. Buna göre, OGT uyumunun ilk aşamasında üye devletlerin her sanayi ürününe uyguladığı ulusal gümrük tarifelerinin aritmetik ortalaması alınmıştır. Üçüncü aşamada, bu şekilde belirlenen OGT'ye ulusal tarifeler yükseltilerek ya da düşürülerek çakıştırılmıştır. Nihayet, üye devletler OGT uyu- munda da hızlı davranarak, 12 yıllık geçiş süreci sona ermeden bir buçuk yıl önce, 1 Temmuz 1968 tarihinde ulusal tarifelerin OGT uyumunu gerçekleştirmişlerdir. Bugün, AB üyesi devletlerin tümü, üçüncü ülkelerden ithal ettikleri sanayi ürünlerine aynı gümrük tarifelerini uygulamaktadırlar.

Gümrük vergileri ve OGT uyumu konusunda hızlı davranan ülkeler, aralarındaki ticareti kısıtlayıcı etkiye sahip olan miktar kısıtlamaları, ya da daha çok bilinen adıyla kotaları, öngörülenden 8 yıl önce, 31.12.1968 tarihinde tamamen kaldırmışlardır. Malların serbest dolaşımını kısıtlayıcı sözkonusu engellerin kaldırılma- sı, Roma Anlaşması'nın 30-37. maddelerinde belirtil- miştir.

III- TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

1- Türkiye - Avrupa Birliği Ortaklığının Kuruluşu

Türkiye, 31 Temmuz 1959 tarihinde, "Ortak Üye" olmak için AB Konsey'ine başvuruda bulunmuştur. Türkiye'nin AB'ne katılma konusundaki tercihini orta- ya koyan bu başvuru, dört yıl süren görüşmeler sonu- cunda, 25 Haziran 1963 tarihinde Brüksel'de parafe edilen Ankara Anlaşması'yla nihai şeklini bulmuştur.

Hukuki açıdan Roma Anlaşmasının 238. maddesi-ne dayanan Ankara Anlaşması, Türkiye-AB ortaklığı-nın kurumsal ve prosedürel çerçevesini ve temel ilkele-rini belirleyen bir Anlaşma olup, ayrıntılar daha sonra protokollarla kesinlik kazanmıştır.

Türkiye'nin AB'ne tam üye olma hedefine hukuki güç kazandıran Ankara Anlaşması'nda ortaklık ilişkisi-nin amaçları, ilkeleri, gümrük birliğinin esasları, tarım, malların, kişilerin sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımı, ulaştırma, rekabet, mevzuat ve ekonomik po-litikaların uyumlaştırılması, ortaklığın organları, Türki-ye'nin tam üyelik imkanları ve uyuşmazlıkların çözüm yolları hükme bağlanmıştır.

1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara An-laşması'nın ikinci maddesinde ortaklığın amacı şöyle tanımlanmıştır;

"Anlaşmanın amacı, Türkiye ekonomisinin hızlan-dırılmış kalkınmasını ve Türk halkının çalıştırılma se-viyesinin ve hayat şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile gözönünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve den-geli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir.

Yukarıdaki belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi için 3, 4 ve 5'inci maddelerde gösterilen şartlara ve usullere göre bir gümrük birliğinin gittikçe gelişen şe-kilde kurulması öngörülmüştür.

Ortaklığın, bir hazırlık, bir geçiş ve bir son dönemi vardır."

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere, Türkiye ile AB arasında üç aşamaya dayanan bir ortaklık ilişki-si kurulmaktadır. Bu üç aşama sırasıyla;

1- Hazırlık dönemi : 5 yıl olarak düşünülen hazır-lık dönemi, Türkiye'ye herhangi bir yükümlülüğü getir-

memekteydi. Bu dönemde Türkiye'nin, geçiş ve son dönem boyunca üstlenebileceği yükümlölükleri yerine getirebilmesi için AB'nin yardımıyla ekonomisini güçlendirilmesi öngörölmüştür. 1964'de başlayan hazırlık dönemini 5 yılda tamamlayan Türkiye, bu dönemde AB'nden 175 milyon ECU tutarında bir mali yardım almıştır (1. Mali Protokol).

2- Geçiş Dönemi : 12 yıl olması öngörölen, ancak bazı istisnalarla 22 yıla uzatılabilecek geçiş dönemi, ortaklık ilişkisinin, bir gümrük birliği temelinde gelişmesini ve 1995 sonunda, sanayi ürünlerinde gümrük vergilerinin kaldırılarak, ortak gümrük tarifesinin Türkiye tarafından kabulünü içermiştir.

Geçiş döneminin ayrıntıları 23 Kasım 1970 tarihinde imzalanan Katma Protokol ile şekillenmiştir. Türkiye, bu dönemi 1.1.1996 tarihi itibarıyla tamamlayarak AB ile gümrük birliğine girmiş bulunmaktadır.

3- Son Dönem : Ankara Anlaşması'nın Katma Protokol'le düzenlenen geçiş döneminin 22 yıl sonunda tamamlanmasını izleyen dönemde ise, son dönem başlamaktadır. Tarafların ekonomi politikaları arasında yakın bir uyumlaştırmanın sağlanacağı ve tam üyelik şartlarının müzakere edileceği son dönem için belirli bir süre saptanmamıştır.

Sonuç olarak, Türkiye-AB ortaklığının temel belgesi olan Ankara Anlaşması, taraflar arasında gittikçe gelişen gümrük birliğini, ekonomik entegrasyonu, iş gücünün serbest dolaşımını, mali protokolleri, sosyal bağların kuvvetlendirilmesini öngörmekte ve ileride de Türkiye'nin tam üyeliğini hedeflemektedir. Gümrük birliği yoluyla ulaşılabilecek malların serbest dolaşımı, Türkiye-AB ilişkilerinde bir "araç"tır. Çünkü ortaklığın nihai hedefi, AB'ne tam üyeliktir. Ancak Ankara Antlaşmasına göre (Madde 28), tam üyelik otomatik değildir.

2- Ortaklığın Geçiş Dönemi ve Gümrük Birliği (Katma Protokol)

Türkiye-AB ortaklığının, istisnalarla beraber 22 yıllık bir süre içinde gerçekleştirilecek geçiş dönemine ilişkin şartların ve usullerin ayrıntılarını belirleyen Katma Protokol, 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Ankara Anlaşması'nda yer alan hükümlerin Türkiye'nin ekonomik durumuna uygun biçimde yürürlüğe konulmasını sağlayacak bir uygulama anlaşması niteliğine sahip olan Katma Protokol, sanayi ürünlerinde gümrük birliği, tarım için tavizli rejim, işgücünün serbest dolaşımı, yabancı sermaye, yerleşme serbestisi ve hizmet edimi, ekonomi politikalarının koordine edilmesi, rekabet ve devlet yardımları, ihracatın desteklenmesi ve mali yardım temel gibi konularda, Türk ekonomisinin geleceği bakımından çok önemli hükümler içermektedir(5).

Tarafların karşılıklı ve dengeli yükümlülükleri üzerine kurulan Katma Protokol'a göre, Türkiye ile AB arasında bir gümrük birliğinden söz edebilmek için, karşılıklı ticaretlerde uygulanan gümrük ve eş etkili her türlü mali yüklerin kaldırılması ve üçüncü ülkelerden yapılan ithalatta ise ortak gümrük tarifesinin kabul edilmesi gerekmektedir.

3- Katma Protokol Hükümlerinde Gümrük Birliği

Katma Protokol, ekonomik ve sosyal hayatın her alanına ilişkin önemli hükümler içermekte, ancak, esas olarak gümrük birliğinin gerçekleştirilmesi konusunu ayrıntılarıyla kurullara bağlamaktadır.

Protokol'a göre, taraflar arasında istisnalarla beraber, 22 yılda bir "Gümrük Birliği" gerçekleştirilecek, iş-gücü, hizmetler ve sermayenin serbest dolaşımını sağlayacak tedbirler alınacaktır.

Kurulacak gümrük birliği, Roma Anlaşması'nda olduğu gibi sanayi ürünlerini kapsayacak, ortak tarım politikası temelindeki tarım sektöründeki düzenlemeler ise ileride ayrıca ele alınacaktır.

A) Avrupa Birliği'nin Yükümlülükleri

Katma Protokol'da AB'nin yükümlülükleri;

1- Türkiye çıkışlı, tüm sanayi mallarının ithalinde uygulanan gümrük vergileri ve eş etkili vergilerin kaldırılması,

2- Türkiye çıkışlı, ithalatta uygulanan tüm miktar kısıtlamalarına son verilmesi,

3- Mali protokollerle, geçiş sürecinde gelir vergisi indiriminden dolayı uğranacak gelir kaybının telafi edilmesi olarak belirlenmiştir.

AB, Türkiye'den yaptığı ithalata uyguladığı gümrük vergileri, eş etkili vergiler ile miktar kısıtlamalarını, Katma Protokol'un yürürlüğe girdiği tarihten evvel, 1 Eylül 1971 tarihinde "Ara Anlaşma" ile kaldırmıştır. Gümrük vergileri ve eş etkili vergilerin kaldırılmasında bazı petrol ürünleri, perakende satışa arz edilmeyen pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu dokumalar ile yün veya hayvan yününden yapılan makina dokuma halıları; miktar kısıtlamalarının kaldırılmasında ise ipek böceği kozası ile ham ipek kapsam içine alınmamıştır.

AB, Türkiye'den yaptığı ithalata gümrük vergisi uygulamamakla birlikte, başta tekstil ve hazır giyim sektörü olmak üzere kota, anti-damping gibi çeşitli koru-

macı tedbirlerle Türkiye'nin pazar payının artmasına gerekli ölçüde yardımcı olmamıştır.

Geçiş döneminde Türkiye'nin gelir vergisi indirimin-den dolayı uğrayacağı gelir kaybını karşılamak amacıyla Katma Protokol ile birlikte imzalanan 2. Mali Protokol çerçevesinde AB'den, 195 milyon ECU (Avrupa Hesap Birimi) Birlik Bütçesinden, 25 milyon ECU Avrupa Yatırım Bankası'ndan olmak üzere toplam 220 milyon ECU kredi alınmıştır. Ayrıca, İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın AB'ne katılması nedeniyle bu ülkelerin 2. Mali Protokol'e katkı paylarını belirlemek için 30.6.1973 tarihinde imzalanan Tamamlayıcı Protokol'a konulan bir hükümle, Türkiye'ye 47 milyon ECU tutarında ek kredi verilmesi kabul edilmiştir. Söz konusu tamamlayıcı protokol 1 Mart 1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

B) Türkiye'nin Yükümlülükleri

Türkiye'nin Katma Protokol rejimi çerçevesinde geçiş dönemi boyunca yükümlülükleri; AB çıkışlı sanayi mallarına (AKÇT ve EURATOM ürünleri hariç) uyguladığı gümrük vergileri ile eş etkili vergi ve resimlerin kademeli indirimi, ortak gümrük tarifesine uyum, miktar kısıtlamaları ile eş etkili tedbirlerin kademeli olarak kaldırılması ve dış ekonomik politikaya ilişkin AB mevzuatının benimsenmesi şeklinde belirlenmiştir.

Protokol'de, ilke olarak Türkiye'nin AB çıkışlı sanayi mallarına uyguladığı gümrük vergilerini 12 yılda sıfırlayacağı kabul edilmiştir. Ancak tarafların aralarında anlaşmaya varacakları mallarda bu süre 22 yıla uzayacaktır. Gümrük vergileri ile eş etkili vergi ve resimlerinin 22 yılda indirilmesi öngörülen ürünler, Katma Protokol'un 3 sayılı Eki'nde yer almıştır. Listelerdeki sana-

yi ürünlerinin hangi sektöre ait olacağı hususunun belirlenmesi tamamen Türkiye'nin yetkisine bırakılmıştır.

Gümrük vergileri 12 yılda kaldırılacak sanayi ürünleri, daha çok geçiş döneminde rekabet gücü kazanacağı düşünülen sektörler (tekstil, cam, deri sanayileri gibi) ile, Türkiye'de kurulması düşünülmeyen endüstri dallarının ürünlerinden oluşmaktadır. 22 yıllık liste ise, daha uzun bir süre sonra dış rekabete açılacak sanayi sektörü ürünlerini (otomotiv, beyaz eşya, elektronik sanayileri gibi) kapsamaktadır.

Bu ayırım konusunda bir değerlendirme yapılmak istendiğinde, "tarıma dayalı sanayi sektörleri" ile "emek yoğun sektörlerin" 12, "teknoloji yoğun sektörleri" 22 yıllık indirim listesine alındığı anlaşılmaktadır(6).

Katma Protokol, gümrük indirimleri ve ortak gümrük tarifesine uyum takvimlerini 12 ve 22 yıllık listeler için ayrı ayrı belirlemiştir. Türkiye, bu yükümlülüklerine uygun olarak, 1 Ocak 1973 ve 1 Ocak 1976 tarihlerinde 12 yıllık listedeki ürünlerde yüzde 10'arlık (toplam yüzde 20), 22 yıllık listedeki ürünlerde yüzde 5'erlik (toplam yüzde 10) iki indirim yapmıştır. Ancak, 25 Aralık 1976 tarihinde Katma Protokol'un koruyucu 60. maddesine dayanarak, tek yönlü aldığı kararla bağlantılı olarak 1977 ve 1978 yıllarında yapması gereken indirimleri ertelediğini bildirmiştir.

Türkiye, 24 Ocak 1980 kararlarıyla ekonomide başlattığı dışa açılma politikasına paralel olarak, 1976'dan sonra ertelediği gümrük indirimlerini 14 Nisan 1987 tarihindeki tam üyelik başvurusundan sonra, 1 Ocak 1988 tarihinden itibaren yeniden yürürlüğe koymuştur. Ancak gümrük birliğinin oluşum tarihi Türkiye tarafından bir yıl ileriye kaydırılarak 31.12.1995 olarak taahhüt edilmiştir.

1.1.1988'den itibaren başlatılan ve her yıl başında yüzde 10 olarak devam ettirilen indirimlerle ve 7 Ocak 1995 tarihi ve 22614 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu'nun 94/6409 sayılı kararı ile yapılan uygulamalar sonucunda, 12 yıllık listede yüzde 95, 22 yıllık listede yüzde 90 oranında gümrük indirimine ulaşılmıştır. Geriye kalan indirimler 31.12.1995 tarihinde iki aşamada, 12 yıllık liste için yüzde 5, 22 yıllık liste için yüzde 10'luk dilimler halinde indirilerek, gümrük vergileri ile eş etkili tüm vergiler bu tarihte kaldırılmıştır. AB ortak gümrük tarifesine uyum ise, 12 yıllık listede yüzde 90, 22 yıllık listede yüzde 85'lik bir noktaya gelmiştir.

4- Yerine Getirilmeyen Yükümlülükler

A) Mali Yardım

2. Mali Protokol gereğince yapılan mali yardım, belirtildiği gibi Katma Protokol ile ilişkilidir. Ancak Türkiye ile AB arasındaki mali ilişkiler, 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması'na ek Mali Protokoller ile başlamıştır. Ankara Anlaşması, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına ve verimlilik düzeyinin artmasına yardımcı olmak amacıyla Türkiye'ye mali yardım yapılmasını kabul etmiş ve bu hükme bağlı olarak Türkiye'ye;

12.9.1963 tarihinde (1964-1969) dönemi için imzalanan 1. Mali Protokol ile 175 milyon ECU,

Yukarıda belirtildiği üzere, Katma Protokol'la birlikte, 23.11.1970'de (1971-1977) dönemi için imzalanan 2. Mali Protokolle 220 milyon ECU,

30.6.1973 tarihinde, (1971-1977) dönemi için imzalanan Tamamlayıcı Protokol ile 47 milyon ECU,

12.5.1977 tarihinde imzalanan, onay işlemleri 1978 sonunda tamamlanarak 1.5.1979'da yürürlüğe giren ve 31.10.1981'e kadar uygulanması öngörülen 3. Mali Protokolle 310 milyon ECU, kredi verilmiştir(7).

Bu arada, Ortaklık Konseyi'nin 30.6.1980 tarihli toplantısında esasları belirlenen, 19.6.1981'de taraflarca parafe edilen ancak siyasi nedenlerle imzalanmayan 4. Mali Protokolle 5 yıl için taahhüt edilen 600 milyon ECU (720 milyon Dolar)'lık ek mali yardım bugüne kadar ödenmemiş, rafa kaldırılmıştır.

Sonuç olarak, mali protokoller çerçevesinde AB'nden Türkiye'de yapılan mali yardımların toplam tutarı 752 milyon ECU'dur. Hibelerle (karşılıksız yardım) birlikte mali destek, ancak 827 milyon ECU tutarındadır. Oysa Yunanistan'a yalnızca 1981-1992 dönemi için 17 milyar ECU hibe ve 6 milyar ECU düşük faizli kredi olmak üzere toplam 23 milyar ECU mali destek sağlanmıştır.

B) Türk İşgücünün Serbest Dolaşımı

Çalışanların üye devletler arasında serbestçe dolaşmaları (çalışma izni ya da diğer idari şartlar aranmaksızın), AB'nin dayandığı dört temel serbestiden (diğerleri malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımıdır) biridir. En basit tanımlamayla, üye devletlerden birinin vatandaşının, diğer ülkelere gidip orada kalabilmesini ifade eden işgücünün serbest dolaşımı, doğal olarak, üye ülkelerin işçileri arasında çalışma, ücret ve diğer iş şartları bakımından uyruklu nedeniyle ortaya çıkabilecek bütün ayırımların ortadan kaldırılmasını gerektirmektedir.

Roma Anlaşması'nın 48-49. maddelerinde hüküm altına alınan, 50-51. maddeleri ile bütünlüğe kavuşturulan işgücünün serbest dolaşımı, AB hareketinde üç

aşamada düzenlenmiş ve 15 Ekim 1968'de tamamlanarak 8 Kasım 1968'de yürürlüğe girmiştir. Bu serbestinin bir sonucu olarak, AB'nde işçiler, Topluluk sınırları içinde her yerde kendi istekleri doğrultusunda iş arayabilmekte ve işyerlerini değiştirebilmektedir.

Türkiye'nin AB'ne yönelik temel taleplerinden biri olan işgücünün serbest dolaşımı, Türkiye'nin uyguladığı tek yönlü büyümeye yönelik ekonomi politikasında iş piyasasıyla ilgili temel bir önlem olarak görülmüş ve Türkiye'nin AB'ne ortaklık için başvurma nedenlerinden birini oluşturmuştur.

Türkiye-AB ortaklığının temel belgesi olan Ankara Anlaşması'nda geçiş dönemini uygulamaya geçirecek tedbir ve politikaların saçayağından biri, "Türk işgücünün serbest dolaşımı" olarak belirlenmiştir. Anlaşmanın konuyla ilgili 12. maddesi şöyledir;

"Akit taraflar aralarındaki işçi akımını kademeli olarak gerçekleştirmek için Topluluğu kuran Anlaşma'nın 48, 49 ve 50. maddelerinden esinmekle yükümlü tutulmuşlardır."

Ortaklık statüsünün geçiş dönemini belirleyen Katma Protokol, Türk işgücünün AB içinde on yıla yayılmış kademeli bir dolaşım özgürlüğünü öngörmüş ve konuyu 36-40'nci maddeleri arasında düzenlemiştir. Protokol'un 36. maddesine göre, Türkiye ile AB arasında işçilerin serbest dolaşımı, Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe girişinden sonraki 12 nci ve 22 nci yıl arasında kademeli olarak gerçekleştirilecektir. Dolayısıyla, Türk işgücünün serbest dolaşımı bakımından birincisi 1.12.1976'dan 1.12.1980'e, ikincisi 1.12.1980'den 1.12.1986'ya kadar iki dönem sözkonusu olmuştur.

Aynı madde uyarınca, bu konuda izlenecek yöntemler, Ankara Anlaşması'nın 12. maddesi çerçevesinde Ortaklık Konseyi tarafından saptanacaktır. Konsey, bu amaçla toplanarak biri 1976, diğeri 1980 tarihli ol-

mak üzere iki önemli karar almıştır (2/76 ve 1/80 sayılı kararlar).

Konsey'in 20.12.1976 tarih ve 2/76 sayılı kararıyla başlayan birinci dönemde, Türk işçilerine, AB'nde çalışan diğer yabancı işçiler karşısında AB işçilerinden sonra ikinci öncelikli işe girme hakkının tanınması gerekiyordu.

Birinci dönem sona erdikten sonra başlayan ikinci dönemin uygulama esasları, Konsey'in 30.6.1980 - 1.7.1980 tarihlerinde yaptığı toplantıda aldığı 1/80 sayılı kararla belirlenmiştir. 1983 Haziran'ı başında ise, 1 Aralık 1983 tarihinden geçerli olacak olası çözümleri belirlemek üzere serbest dolaşımın uygulanmasının yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Uygulamaya baktığımızda, ne birinci ne de ikinci dönemde, Türkiye'nin üçüncü ülke statüsünün kaldırılmadığını görüyoruz. Çünkü Türk işçileri için getirilen çalışma izni alma zorunluluğu sürdürülmüş, iş amacıyla Birlik ülkelerine girişleri kesin olarak yasaklanmıştır. Sadece daha önceden AB ülkelerinde çalışmakta olan Türk işçileri için kimi hukuksal iyileştirmeler yapılmakla yetinilsin de, bunlar uygulamaya konmamış ve sonuç olarak Türk işçilerinin öteki AB üyesi ülke vatandaşlarıyla aynı haklarına sahip olmasına çalışılmamıştır. Bu arada 1.6.1983'den 1.12.1983'e kadar olan dönemde gerçekleştirilmesi gereken Ortaklık Konseyi toplantısı yapılamadığı için, Türkiye ile AB arasında işçilerin serbest dolaşımını 1986 yılı başından itibaren sağlayacak üçüncü ve son kademeye ilişkin esaslar da belirlenememiştir(8).

Türkiye, 21 Kasım 1986 tarihinde Ankara Anlaşması'na dayanarak, 1 Aralık 1986'da başlayacak serbest dolaşımın ne şekilde kullanılacağına ilişkin usülleri belirlemek üzere Ortaklık Konseyi'ni toplantıya çağırmıştır. Bunun üzerine Komisyon, 24 Kasım 1986'da ser-

best dolaşım konusunda yeni bir teklif sunmuştur (Bu teklifin tasarı aşamasında Almanya, teklif maddelerinin m¼mk¼n olduğunca kısıtlayıcı olmasını sağlamaya çalışmıştır). T¼rkiye kendini ¼¼nc¼¼l¼ke durumuna getiren bu teklifi kabul etmemiştir.

Yukarıda açıklanan esaslar ¼zerinde y¼r¼t¼len g¼r¼řmeler sonuçsuz kalmıştır. ¼nk¼ T¼rkiye, Ankara Anlaşması gereğince serbest dolaşımın, 1.12.1986 tarihinden itibaren sınırsız olarak geçerli olması gerektiğini savunmuştur. Bu durumda, Ortaklık Konseyi, serbest dolaşımın ¼nceden belirlenecek bir s¼re içinde gerçekleştirilmesini ¼ng¼ren h¼k¼mleri saptama g¼revi¼stlenmiřtir. AB ve ¼zellikle Almanya, serbest dolaşım hakkının 1.12.1986'dan itibaren otomatik olarak başlamasını kabul etmemiştir.

Yukarıda açıklanan esaslar ¼zerinde y¼r¼t¼len g¼r¼řmeler sonuçsuz kalmıştır. ¼nk¼ T¼rkiye, Ankara Anlaşması gereğince serbest dolaşımın, 1.12.1986 tarihinden itibaren sınırsız olarak geçerli olması gerektiğini savunmuştur. Bu durumda, Ortaklık Konseyi, serbest dolaşımın ¼nceden belirlenecek bir s¼re içinde gerçekleştirilmesini ¼ng¼ren h¼k¼mleri saptama g¼revi¼stlenmiřtir. AB ve ¼zellikle Almanya, serbest dolaşım hakkının 1.12.1986'dan itibaren otomatik olarak başlamasını kabul etmemiştir.

Almanya, bu çıkar birliğinden cesaret alarak, T¼rk işçilerin F. Almanya'ya ikinci bir iř¼c¼ g¼¼n¼n sosyal politik ve ekonomik açıdan katlanılamaz olduğunu açıklamış, ayrıca çeşitli geriye d¼n¼ř¼ teşvik ¼nlemleriyle F. Almanya'daki T¼rk işçilerinin sayısını azaltmaya başlamıştır. Benzeri ¼nlemler ¼teki Avrupa¼lkele-rince de alınmıştır.

Buna koşut olarak, Avrupa Birliği Adalet Divanı, 30 Eyl¼l 1987 tarihinde "Demirel Davası" diye bilinen

12/86 sayılı kararında, Ankara Anlaşması'nın 12, Katma Protokol'un 36. maddesi hükümlerinin açık, kesin ve şartsız uygulamayı öngörmediklerinden dolayı, doğrudan uygulanma kaabiliyetine sahip görülmediğini ifade etmiştir. Bu kararla, Adalet Divanı, Meryem Demirel'in istediği kararı vermemiş olabilir, ancak Ankara Anlaşması'nın Topluluk hukukunun bir parçası olduğunu açıkça belirtmiştir.

Adalet Divanı'nın daha sonra "Serince" ve "Kuş" davaları olarak bağladığı kararlar ile, Ortaklık Konseyi kararları Topluluk hukukunun ayrılmaz bir parçası haline gelmiş ve bu sıfatla milli hukuklara üstün bir mevki kazanmışlardır. Bunun anlamı, Türk işçilerinin Topluluk sisteminden yararlanmaları ve üçüncü ülke vatandaşı muamelesi görmemeleridir. Ve Ortaklık Konseyi kararlarının kapsamına giren konularda aykırı ulusal kanunların uygulanmamasıdır.

Adalet Divanı'nın kararlarından açıkça anlaşılacağı üzere, Ankara Anlaşması ve Katma Protokol, AB ve üye ülkelerin parlamentolarınca onaylanan temel hukuk belgeleridir. Bu nedenle bağlayıcı bir nitelik taşımaktadırlar. Her iki anlaşma ile teminat altına alınan Türk işgücünün serbest dolaşım hakkının 1987 tarihinden itibaren sınırsız olarak uygulanması, sözkonusu hukuk belgelerinin doğal bir sonucudur. Fakat, bu hakkın uygulamaya konulabilmesi Ortaklık Konseyi'nin toplanarak usul ve esasları belirlemesi ile mümkün olmaktadır. Ancak Konsey, bu amaçla bugüne kadar üç toplantı (1976, 1980 ve 1983) yapmış, 1983'teki toplantı ise Almanya'nın muhalefeti nedeniyle gerçekleştirilememiştir. Zaten herşeyden evvel, Konsey'de karar alma mekanizması oybirliğine bağlı olduğundan toplanılsa bile itiraz nedeniyle bir türlü karar alınamamıştır. Böylelikle, Ortaklık Konseyi'nin toplantıları ve karar alma mekanizması bilerek sabote edilmiş ve bugüne ka-

dar bu kurumun alması gereken yeterli kararlar alınmamıştır.

Sonuç olarak, 1987'den beri Türk işgücünün serbest dolaşımını bekleyen Türkiye'ye bu hak tanınmadığı gibi, sürekli engeller ve güçlükler çıkartılmıştır. Bu engellerden biri, Türk vatandaşlarına 1980 Ekim'inden itibaren vize uygulamaya başlanmasıdır. Bu uygulama, çok sayıda AB ülkesinde yaygınlaşmıştır.

Görülüyor ki, serbest dolaşım bir yana, Avrupa'daki Türk çalışanları seyahatte dahi ikinci sınıf vatandaş muamelesine tabi tutulmakta, bunun yanında ırkçılık, toplumsal dışlanma sorunu ile karşı karşıya bulunmaktadırlar. Yabancı düşmanlığının, daha doğrusu Türk düşmanlığının bilinçli bir şekilde körükleniği bir gerçektir.

Ne var ki, AB'nin bugün yüksek işsizlik gerekçesi arkasında en çok tepki gösterdiği Türk işgücünün serbest dolaşım hakkı gerçekleşmiş olabilseydi, gümrük birliğinde, Avrupa rekabetiyle dayanamayan, bu nedenle kapanan işyerlerinde işsiz kalan insanlar, iş bulabildikleri Avrupa ülkelerinde çalışabilecekler, hatta gönderdikleri bir bölüm tasarruflarıyla da Türkiye'deki sermaye birikimine ve yatırımlara katkıda bulunabileceklerdi.

5- Türkiye'nin Tam Üyelik Başvurusu

Türkiye, 14 Nisan 1987 tarihinde, anlaşmaların öngördüğü dönemleri beklemeksizin, Roma Anlaşmasının 237'nci maddesine dayanarak, AB Konsey'ine tam üye olarak katılma talebinde bulunmuştur. Konsey, 27 Nisan 1987'de Lüksemburg'ta yaptığı toplantıda, bu başvurunun incelenmek üzere AB Komisyonu'na gönderilmesini kararlaştırmıştır.

Komisyon, incelemeleri sonucunda hazırladığı rapor 18 Aralık 1989 tarihinde, tam üyelik müracaatından tam 2.5 yıl gibi uzun bir süre sonra (diğer tam üyelik başvurusunda bulunan ülkeler arasında en uzun süre) kamuoyuna açıklamıştır. Komisyon adına Komiser Matutes tarafından açıklanan Görüş Raporu'nda, Türkiye'nin Birliğe katılmaya "ehil" bir ülke olduğu belirtilirken, aradaki ilişkilerin gelişmesi gerektiği vurgulanmış ancak AB'nin içsel sorunları ve Türkiye'nin ekonomik ve siyasi sorunlarından ötürü, 1993 yılından evvel tam üyelik müzakerelerine başlanılamayacağı ifade edilmiştir.

Türkiye'nin tam üyelik konusunun 1993'ten sonra ele alınabileceğinin vurgulandığı Görüş Raporu'nda Türkiye'nin üyeliğine engel olarak gösterilen sorunlar şunlardır;

- Gelişmişlik düzeyinin topluluk üyesi ülkelere göre düşük olması,
- Hızlı nüfus artışı,
- Ekonominin tarım ağırlıklı olması,
- Sanayii kesiminde koruma oranlarının yüksek olması,
- Sosyal güvenlik alanındaki olumsuzluklar,
- Makro göstergelerdeki olumsuzluklar (yüksek düzeyde işsizlik ve enflasyon oranları, gelir dağılımındaki olumsuzluk).

Türkiye'nin tam üyeliğinin ancak 1993 tarihinden sonra ele alınabileceğine ilişkin ifadelere karşılık, aradan geçen süreçte tam üyelik konusunda hiçbir adım atılmamıştır. Aslında adım bir yana, bu konu gündeme bile getirilmiş, anlaşmaların hukuki bir sonucu olan gümrük birliği üzerine durulmuştur. Ve Türkiye, tam üyelik öncesinde gümrük birliğine giden ilk ülke özelliğini kazanmıştır.

IV- 6 MART 1995 TARİHLİ ORTAKLIK KONSEYİ KARARI IŞIĞINDA GÜMRÜK BİRLİĞİ VE YÜRÜRLÜĞE KONULMASI

1- 6 Mart 1995 Tarihli Ortaklık Konseyi Kararının İçeriği

Bilindiği üzere, Türkiye-AB ilişkilerinde 1990 sonrasındaki gelişmeler, Katma Protokol'dan kaynaklanan akti bir yükümlölük olan gümrük birliğinin 1995 sonunda gerçekleştirilmesi temelinde şekillenmiştir. AB'nin Kopenhag (1993) Zirvesi'nde açıkça ifade edilmesiyle Türkiye ile AB arasındaki ilişkileri güçlenmeye başlamıştır.

Bu arada AB'nin tam üyesi olmayı isteyen ve hedefleyen ve bu konudaki tercih ve iradesini bundan 35 yıl açıkça ortaya koyan Türkiye'nin, 1987 tarihindeki tam üyelik müracaatına olumsuz cevap veren, durumun ancak 1993'ten sonra ele alınabileceğine ilişkin "Görüş Raporu"na rağmen, bu konuda hiçbir adım atılmamış, konu gündeme bile getirilmemiştir.

Türkiye'nin AB'ne tam üye olmadan gümrük birliğine giden ilk ülke olması nedeniyle, Türkiye-AB gümrük birliği müzakereleri 1994 boyunca kendine özgü koşullar içerisinde devam etmiş, ancak Yunanistan'ın engellemeleri nedeniyle 19 Aralık 1994'te Ortaklık Konseyi'nde hedeflenen sonuca ulaşılammıştır.

Gerçekten, 19 Aralık 1994 sendromu ile ortaya çıkan ve Yunanistan'ın, Kıbrıs Rum Kesimi'nin AB'ne yaptığı tam üyelik başvurusuna belirgin bir tarih almak amacıyla sergilediği tutum ve Avrupa Parlamentosu'nunda insan hakları ve demokrasi konularında getirdiği yaklaşımlar sonucunda, gümrük birliğiyle ilgili karar bir türlü imzalanamamıştı. Oysa AB Dönem Başkanı Fransa'nın son derece yoğun diplomatik girişimle-

ri sonucunda Yunanistan'ın vetosunu kaldırdı ve 6 mart 1995 günü Brüksel'de gerçekleştirilen 36. dönem Ortaklık Konseyi toplantısında gümrük birliğiyle ilgili karar imzalandı(9).

Türkiye-AB ortaklık ilişkisinin çerçevesini çizen Ankara Anlaşması ve Katma Protokol'dan kaynaklanan bir yükümlülük olan gümrük birliğine varılmasında ve bunun işbirliğinin sağlanmasında gereken yöntem surelerini belirleyen karar, kamuoyunda "Gümrük Birliği Anlaşması" olarak adlandırılmıştır. Ancak, gerçek anlamda gümrük birliği anlaşması Katma Protokol'dur. 6 Mart 1995 tarihli 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararı, daha önce Katma Protokol'le yaratılan hukuki durumu yaşama geçiren, "tamamlayıcı" nitelikte bir belgedir. Daha doğrusu bir kararlar demetidir.

Karar; Malların Serbest Dolaşımı ile İlgili Ortaklık Konseyi Kararı, Türkiye-AB İlişkilerinin Geliştirilmesiyle İlgili Tavsiye Kararı ve Türkiye'ye Yapılacak Mali Yardımla İlgili Deklarasyon olmak üzere üç belgeden oluşmaktadır.

Malların Serbest Dolaşımı ile İlgili Ortaklık Konseyi Kararında, gümrük birliğinin yürürlüğe konulması amacıyla gerekli olan teknik unsurlara yer verilmektedir. Bu kapsamda;

– Gümrük vergileri ve eş etkili vergilerin kaldırılması,

Bu çerçeve içinde Türkiye'nin 12 ve 22 yıllık listelerin uygulanması sonucunda hala yürürlükte olan son vergi indirim dilimleri ve Konut Fonu uygulaması 1 Ocak 1996 kaldırılmış olacaktır.

– Miktar kısıtlamalarının ve eş etkili önlemlerin kaldırılması,

Bu çerçeve içinde Türkiye'nin AB çıkışlı sanayi ürünlerine uyguladığı kotalarla, AB tarafının Türkiye çıkışlı özellikle "tekstil ürünlerine" uyguladığı kotalar

kaldırılacaktır. Ancak AB tarafından yapılacak bu uygulama Türkiye'nin ulusal planda yapacağı hukuksal düzenlemelerin gerçekleşmesi, özellikle de patent, fikri, sınai ve ticari mülkiyet, rekabet gibi yasaların çıkartılması ve uygulanması koşuluna bağlı tutulmuştur.

- Türkiye'nin AB ortak gümrük tarifesine uyumu,

Bu çerçeve içinde, Türkiye ile AB pazarları arasında malların serbest dolaşımında "trafik sapmaları"nın ortaya çıkmasının önlenmesi amaçlanmıştır. Bu uyum sonucunda Türk Gümrük Tarifesi, giderek AB'nin ortak tarifesindeki gümrük oranlarına eşitlenecektir.

- AB üretim normlarına uyum sağlanması,

Bu uygulama ile AB'nde uygulanan üretim normları karşılıklı ticarete uygulanır olacaktır. ISO 9000 serisi, CE markası gibi standartları taşımayan ürünler özellikle 1988 tarihinden itibaren serbest dolaşım dışına atılacaktır.

- Devlet yardımlarının, sosyal içerikli olanları hariç, kaldırılması,

Bu uygulama ile rekabeti bozucu etkileri olan ve devletin üretimi ya da ihracatı teşvik edici yardımları ilke olarak yasaklanacak, ancak gelişme düzeyi düşük yörelerdeki yatırımlar için yapılan yardımlar kabul edilebilecektir.

- Devlet tekellerinin iki yıl içinde kaldırılması,

- Gerek AB ülkelerinde ve gerekse Türkiye'de açılan kamu ihalelerine her iki taraf firmalarının girmesinin sağlanması,

- İthal mallarına uygulanacak iç vergilerin yerli ürünlere uygulanan vergilerle aynı düzeyde olmasının sağlanması,

- AB'nin yaptığı uluslararası tercihli ticaret anlaşmalarına beş yıl içinde uyum sağlanması,

- Türkiye'de iç hukuk düzenlemelerine gidilmesi (10).

Türkiye-AB ilişkilerinin Geliştirilmesiyle İlgili Tavsiye Kararı, ilişkilerin tam üyelik hedefi doğrultusunda geliştirilmesine yönelik altı başlık altındaki tavsiyeden oluşmaktadır. Bunlar;

1- Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ürünlerinin gümrük birliği kapsamına alınması,

2- Tarım ürünleriyle ilgili ödümlerin arttırılması,

3- Makro ekonomik politikaların uygulanmasında diyalog,

4- Karşılıklı işbirliğinin geliştirilmesi,

5- Türk işçilerinin durumlarıyla ilgili konular,

6- Ortaklık Komitesi'ne verilen görev.

Türk işçilerinin durumlarıyla ilgili tavsiye kararı, Avrupa'da yaşayan Türk işçilerinin sosyal güvenlikleri ve çalışma şartları ile ilgili konularda bazı düzenlemelere gidileceğini ve işçilerin durumlarının iyileştirileceğini, bu amaçla karşılıklı ve sürekli diyalog oluşturulacağını öngörmektedir(11). Kararda, Türk işgücünün serbest dolaşımı konusunda herhangi bir hüküm yer almamaktadır.

Ortaklık Konseyi kararının son belgesini oluşturan Mali İşbirliği İle İlgili Deklarasyonda, Türk ekonomisinde değişmelere bağlı olarak ortaya çıkabilecek ihtiyaçların karşılanmasına destek vermek ve iki taraf arasındaki gelişmişlik farkını azaltmak üzere Türkiye'ye yapılacak olan mali yardım konusu işlenmektedir. Bu çerçevede AB, Türkiye'ye, 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren

beş yıllık süre için beş ayrı kaynaktan hibe yapacak ve kredi verecektir. Söz konusu mali yardım, bir defaya mahsus olarak verilmeyecek, sürelerin tamamlanması durumunda yenilenebilecektir.

Deklarasyon ile verilmesi belirlenen yardımlar şu kanallardan gelecektir;

1- AB'nin kendi bütçesinden 1.1.1996'dan itibaren 5 yıllık süreyle 375 milyon ECU,

2- Halen yürürlükte olan Akdeniz Programı çerçevesinde 400 milyon ECU,

3- 1996-2000 yıllarına yayılarak uygulanacak olan "Yeni Akdeniz Programı" çerçevesinde 700 milyon ECU,

4- Avrupa Yatırım Bankası kaynaklarından 1.1.1996'dan başlayarak 750 milyon ECU (Proje Kredisi),

5- Makro ekonomik yardım şeklinde ve uluslararası finans kuruluşlarıyla birlikte verilecek olan 300 milyon ECU (bu kredi, yenilenebilir kredidir).

Kredi ve yardımların toplam tutarı 2,5 milyar ECU (yaklaşık 3,2 milyar dolar) dır. Bu miktarın, Türkiye'nin sadece bir yıllık kaybına eşit olduğu gözönünde bulundurulduğunda, Topluluğun yaptığı yardımın çok yetersiz olduğu anlaşılmaktadır.

Gümrük birliği ile ilgili müzakerelerde AB'nin Türkiye üzerinde ısrarla durduğu bir konu, demokratikleşme ve insan hakları ihlalleridir. Bu konunun, AB'nin yaptığı tüm anlaşmaların bölünmez ve ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul eden AB, Türkiye'de bu konuda yaşanan ihlallerden duyduğu rahatsızlığı gündeme getirmiş ve Avrupa standartlarına uyum sağlamak için Anayasa başta olmak üzere köklü reformların yapılması gerekliliğini vurgulamıştır.

2- Avrupa Parlamentosu'nun Gümrük Birliğini Onaylaması

Avrupa Parlamentosu, gümrük birliğinin tamamlanması yönündeki 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi kararını, 13 Aralık 1995 tarihinde Strazburg'ta yaptığı Genel Kurul'unda onaylamıştır. Toplam 626 parlamenter'den 528'inin katıldığı oylamada 343 olumlu oya karşılık, 149 red ve 36 çekimser oyla, Türkiye'nin 1 Ocak 1996 tarihi itibariyle AB'yle gümrük birliğine girmesi kabul edilmiştir.

Bu tarihten sonra bütün ilişkiler 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi kararları çerçevesinde gelişecektir.

Gümrük birliği kararı, Avrupa ile ilişkilerimizde ileriye yönelik ileri adım olarak değerlendirilebilir. Ancak bu karar, tam üyelik konusunda hiçbir garanti oluşturmamaktadır. Ve Türkiye'nin gümrük birliği önünde alması gereken uzun bir mesafe bulunmaktadır. Bilindiği üzere, Türkiye, AB modelinde, tam üyelik öncesinde gümrük birliğine giden ilk ve tek ülkedir. Dolayısıyla, önündeki bu uzun mesafeyi Avrupa'nın saptadığı kurallara göre alması sözkonusudur.

V- GÜMRÜK BİRLİĞİ'NDE RİSKLER VE OLASI OLUMLU ETKİLER

Türkiye ile AB ülkeleri arasında gerçekleşen gümrük birliği, Türkiye'yi ekonomik açıdan önemli ölçüde etkileyecek ve ciddi sonuçlar getirecektir. Aslında gümrük birliği, yalnızca ekonomimizi ve onun içerisinde üretim yapan firmaları değil, sosyal yaşantımızı da derinden etkileyecek ve değiştirecek bir olgudur.

Burada incelenecek konu, gümrük birliğinin, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal dokusunda getireceği risklerin ve etkilerin neler olabileceğini öngörmeye çalışmaktır. Konuyla ilgili olarak bugüne kadar yapılan değer-

lendirmelerde ulaşılan ortak sonuç, gümrük birliğinin olumsuz etkilerinin yaşanacağı, birtakım olumlu etkilerinin ise ancak orta veya uzun vadede grlebileceğidir. Ancak gümrük birliğine hazırlıksız olarak girişimiz, girişin getireceği riskleri bytecekken, olası olumlu etki ya da fırsatların değerlendirilmesine de fırsat tanımayacaktır.

Gümrük birliğinin Türkiye ekonomisinde yaratacağı riskleri öngörmeden önce, tam üyelik öncesinde gümrük birliğinin sakıncalarını açıklamak gerekmektedir.

1- Tam yelik öncesinde Gümrük Birliğinin Sakıncaları

Bilindiği zere Türkiye, şu andaki konumuyla AB'ne ye olmadan gümrük birliğini gerçekleştirme durumunda olan ilk ve tek ülke sıfatını taşımaktadır. Oysa, Türkiye'nin asıl hedefi, AB'nin diğer ülkeleriyle eşit statüye sahip olarak, tam yeliktir. Ne yazık ki, bu konuda bugüne kadar hiçbir adım atmayan ve hayır anlamına gelecek tüm cevapları kullanan AB, bugün de evet demekte, uzun vadede evet demeyi taahhüt etmemektedir.

Aslında Avrupa'nın Türkiye'ye yaklaşımının altında yatan ilki ticari, ikincisi siyasi olmak üzere iki temel neden bulunmaktadır. Türkiye'nin jeopolitik konumu ve 60 milyonluk tüketim eğilimi yüksek pazarı, AB için büyük menfaat taşımaktadır. AB, Türkiye'yi tam ye olarak değil, coğrafi konumuyla en parlak piyasa ve ortaklık olanaklarını vaat eden bir ülke olarak görmektedir. Bu nedenle de gümrük birliğinin üzerinde durmakta ve yetinmektedir.

Ancak, gümrük birliğinin gerçekleşmesi Türkiye için başlıbaşına bir hedef değildir. Türkiye, çok önceden bu yönde oluşmuş siyasi iradenin icabı olarak Av-

rupa'nın entegrasyon sürecine AB'nin tam üyesi sıfatıyla katılmayı istemektedir. Gümrük birliği öncesindeki müzakerelerde tam üyelik konusunda hiçbir garanti alınmaması ise düşündürücüdür.

Bu şartlar altında, yani Türkiye'nin içine alınacağı hiçbir garantinin olmaması ve aksine birçok işaretin olmasına rağmen, gümrük birliğine girmesi ne gibi riskler ya da sonuçlar getirecektir? Öncelikle bir ülkenin AB ile gümrük birliğini kurması, bugüne kadar her zaman tam üyelik statüsüyle gerçekleşmiştir. Bir başka deyişle, AB modelinde, ülkeler önce tam üye olmuşlar, daha sonra gümrük birliğine geçmişlerdir. Birliğin son üç üyesi olan Yunanistan, Portekiz ve İspanya da tam üyelik sonrasında geçiş dönemine dayalı olarak gümrük birliğine girmişlerdir. Tam üyeliğin gerçekleşmesinden sonra Yunanistan'a 5, Portekiz ve İspanya'ya 7 yıllık bir geçiş süresi tanınarak gümrük birliğine katılmaları sağlanmıştır.

Tam üyelik öncesinde gümrük birliğinin Türkiye açısından getireceği ilk, belkide en önemli sonuç, AB'nin hiçbir karar sürecine katılmadan, oy ve söz hakkı bulunmadan, AB'nin alacağı her karara uyma zorunluluğunda kalınmasıdır. Çünkü, AB'nin tam üyesi olmayan Türkiye'nin, Birliğin ekonomik, sosyal ve siyasi karar mekanizmalarında söz ve oy hakkı bulunmamaktadır. Bu bağlamda, taleplerini açıklama ve taahhüt ettiklerini yerine getirdiğini ispatlamak üzere konuşmaktan başka bir hakka sahip olamayacaktır. Sonuç olarak Türkiye, gümrük birliği çerçevesinde tamamen kendisi dışında alınan kararlarla sorumlu olacak, fakat hiçbir yetkisi bulunmayacaktır. Bu konu, özellikle Yüksek Adalet Divanı kararlarında ve Konsey'in Türkiye'yi ilgilendiren kararlarında görülecektir.

Tam üyelik öncesinde gümrük birliği'nin ikinci önemli etkisi, Türk dış ticaret politikası ve beraberinde üçüncü ülkelerle olan ilişkilerinde ortaya çıkacaktır.

Tamamiyle kendisi dışında alınan kararlara uyma zorunluluğunda olan Türkiye, dış ticaret politikasını da yine kendisi dışında alınan kararlarla yönlendirmek zorundadır. Bu durum, Türkiye'nin dış ticaretini tümüyle AB'ne bağımlı duruma sokacak ve AB üyesi olmayan üçüncü ülkelerle olan ilişkilerinde yeni oluşumlar gündeme getirecek niteliktedir.

Bu tespitlerden hareketle, Avrupa'nın Türkiye için izlediği stratejinin kilit noktasının, Türkiye'yi ortaklık statüsünde tutmaya devam ederek, onun yalnızca "ticari entegrasyonunu" sağlamak olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda, Türkiye, ticari anlamda AB'nin bir parçası olacaktır.

Türkiye'nin gümrük birliğinde karşılaşacağı riskler veya etkiler ana başlıklar altında şöyle sıralanabilir.

2- Türkiye'nin Sanayi Yapısına Etkileri

Gümrük birliğiyle, Türkiye ekonomisinde ortaya çıkması beklenen ve en ciddi sorun, ya da endişe bir başka ifadeyle, gümrük birliğinin ekonomik bakımdan yapacağı çekincelerin temelinde yatan faktör, uluslararası rekabet karşısında Türk sanayinin dayanma gücüdür. Kısaca rekabet olarak ifade edilebilecek bu kavram, gümrük birliğinin anahtar kelimesi olarak nitelendirilmekte, hatta gümrük birliğinin başarısı bu kavramla özdeşleştirilmektedir.

AB bugün, uluslarüstü bir rekabet ortamında üyelerini bu rekabete karşı korumak amacıyla önce kendi pazarında, sonra dünya pazarlarında rakiplerine karşı bir AB politikası oluşturmayı hedeflemiştir. Bunu gerçekleştirmek için artık basit korumacı mekanizmalar yetersiz kalmakta, bu nedenle de ortak bir teknolojik sıçrama programına girmeyi hedeflemektedir.

İşte gümrük birliği Türk sanayi sektörünü, serbest

rekabet şartlarının büyük ölçüde belirleyici olduğu ve tüketici menfaatinin yüksek ölçüde gözetildiği pazar ortamında, sanayileşmiş ve teknolojik açıdan Türkiye'den ileri olan, hatta ortak bir teknolojik sıçrama programına girmeyi hedefleyen AB ülkelerinin rekabeti ile karşı karşıya getirmektedir. Dolayısıyla Türkiye, bugüne kadar yaşamadığı yepyeni bir rekabet ortamına girmiş bulunmaktadır.

Böylesi rekabet ortamında AB menşeli ürünler hiçbir ticari engel olmadan Türk pazarı içinde yer alacakken, AB dışı menşeli ürünler ortalama yüzde 6 seviyesinde bir koruma ile iç pazara girecek (GATT Uruguay Round'a göre 5 yıl içinde koruma yüzde 4'e düşecek), dolayısıyla Türkiye, gümrük birliğiyle sadece Avrupa rekabeti ile değil tüm dünya rekabeti ile karşı karşıya gelecektir. İşte bu şartlarda, rekabet gücüne sahip olan sektör ya da firmalar ayakta kalabilecekken, kendini yenilemeyen, rekabet gücü olmayan ya da görece yetersiz olan sektörlerde kayıplar yaşanacaktır. Bir başka deyişle, Türkiye ekonomisinin rekabet üstünlüğüne sahip olmadığı sektörler çökecektir. Bu da, bu sektörlerde iş kaybı, işsiz sayısının artması ve yapısal işsizliğin pekişmesi demektir. İş kaybı milli gelirde azalmaya yol açacakken, işsizliğin yükselmesi de sendikalaşmaya güç kaybettirecektir. Türkiye'de zaten büyük güçlüklerle karşı karşıya olan sendikalaşma süreci, bir de gümrük birliğiyle darbe yiyecektir.

Öte yandan, Türk sanayinin önemli bir bölümünde işletmelerin ölçek büyüklüklerinin rekabet açısından yetersiz olduğu dikkate alındığında, sözkonusu tehlike, en fazla bu tür işletmelerde yaşanacaktır. Bir başka ifadeyle, riskler karşısında daha dayanıksız ve zayıf olan küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler), yıkımın en geniş boyutlarda görüleceği yerler olacaktır.

Üretime katkıları ve istihdam yaratıcı özellikleri nedeniyle Türk sanayinin ayrılmaz parçası olan ve Türk

ekonomisinin kaldırıcı olarak nitelendirilen KOBİ'lerde yaşanacak sorunlar, doğal olarak bu işletmelerde çalışan işçileri yakından ilgilendirecektir. Bu arada, Türkiye, AB'nin tam üyesi olmadığı için, AB'nde KOBİ'lerin geliştirilmesi yönünde alınan tedbirlerin de dışında tutulacaktır.

Türk ekonomisinin Avrupa rekabeti ile dayanma gücünü ölçmeye yönelik olarak çok çeşitli çalışmalar yapılmakla birlikte tekstil ve hazır giyim gibi başta gelen sektörler dışında birçok sektör ile bulgular çelişkili özellikler göstermektedir. Ülkemiz açısından gümrük birliği ile sıkıntıya düşülebilecek sanayi kolları, düşük katma değerli ve emek yoğun teknolojilerin uygulandığı sektörlerdir. Bununla birlikte, AB firmalarının ulaştığı düzey ve artan rekabet gözönüne alındığında rekabet gücünün olduğu sektörlerde dahi bu gücü korumak kolay olmayacaktır.

Dinamik faktör olan rekabeti belirleyen pekçok unsur (makro-ekonomik istikrar, üretim faktörlerinin maliyet ve verimlilikleri, üretim standartları, vergi sistemi, işgücü arzı ve niteliği, iç piyasadaki rekabet koşulları, araştırma-geliştirme olanakları ve diğer hususlar) Türkiye özelinde incelendiğinde, Türkiye'nin AB ile gümrük birliğine uyumunun zorlu bir süreç olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekten de, ülkemizde başta siyasi yapıda yaşanan belirsizlik ve istikrarsızlık olmak üzere ekonominin makro dengelerinde yaşanan istikrarsızlık ve sorunlar, adil ve etkin olmayan güçsüz vergi sistemi, yüksek işsizlik, geri teknoloji kullanımı, araştırma-geliştirme faaliyetlerine ayrılan çok yetersiz paylar, rekabeti belirleyen unsurların özellikleri olarak gümrük birliğinin önündeki önemli soru işaretleridir.

3- Türkiye'nin Mali Yapısına Etkileri

Gümrük birliğinin kısa dönemde Türkiye ekonomisi

üzerinde yapacağı en önemli etkilerden biri, mali yapıyla ilgilidir. Gümrük birliğiyle;

1- Birliğe karşı uygulanan gümrük vergilerinin ve ithalat vergilerinin kaldırılması,

2- Toplu Konut Fonu'nun kaldırılması ve

3- Ortak gümrük tarifesinin uygulanması, devletin gelirlerinde büyük ölçüde azalmaya, gümrük birliğine uyum sağlamak için yapılacak harcamalar ile sanayiye gümrük birliği sonrası uyum için sağlanacak ek teşviklerin getireceği yük ise kamu giderlerinde artışa neden olacaktır. Kamu açıklarının çok yüksek düzeyde olduğu ve ekonominin en ufak bir gelir kaybına tahammülünün kalmadığı böylesine bir dönemde, bu durum, kamunun gelir-gider dengesindeki bozukluğu daha da arttıracaktır.

Yalnızca vergilerin kaldırılması nedeniyle uğranılacak kayıp her yıl için 3 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir.

Türkiye'de kamu açıklarının yarattığı enflasyonist baskının, ekonominin en önemli sorunu olarak gündemi koruduğu dikkate alındığında, yukarıda bahsedilen etkinin (kamu gelirlerinde azalma, kamu giderlerinde artış), sorunu daha da ağırlaştıracığı açıktır.

Gümrük birliği ile gümrük vergi ve fon gelirleri kaybindan oluşan kamu kesimi gelir kaybı, gelir dağılımı açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü oluşan kamu kesimi gelir kaybının üretici, tüketici ve ithalatçı tarafından yeniden bölüşülmesi gerekmektedir. Söz konusu kaybın vergilendirme ile telafisinde kesimler arası dengelerin gözetilmesi ve adil bir mekanizmanın bulunması şarttır. KDV gibi vergi yükünü nihai tüketicinin üzerinde bırakarak ekonomide marjinal tüketim eğilimi en yüksek olan dar gelirli kesimlerin yükünü daha çok

arttıran vergilerin yükseltilmesi, Türkiye'de zaten büyük adaletsizliklerin yaşıandığı gelir dağılımı üzerindeki sorunları arttıracaktır.

4- Türkiye'nin Dış Ticaret Rejimine Etkileri

Gümrük birliğıyle,  ye ülkeler, kendi aralarında ticareti sınırlayan tüm engelleri kaldırırlarken, gümrük vergileri ve eş etkili vergiler), Birlik dışındaki üçüncü ülkelere karşı ortak bir tavır izlemektedirler. Ortak Dış Ticaret Politikası (ODTP) olarak adlandırılan bu politika, ithalatta Ortak Gümrük Tarifesi'nin (OGT), ihracatta ise ortak kuralların tatbikatını gerekmektedir.

Gümrük birliğinin gerçekleştirilmesiyle Türkiye, AB Ortak Gümrük tarifesine (OFT) uyacak, diğ r taraftan Birliğın    nc  ülkelerle yaptığı tüm ticari anlaşmaları kabul ederek, anlaşmaların tarafı konumuna gelecektir. Yani, AB'nin ODTP kapsamında akdetmiş olduğu ve tarife tavizlerini kapsayan anlaşmaların aynen Türkiye tarafından da üstlenilmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda, Türkiye AB tarafından Akdeniz  lkeleriyle yapılmış olan ve sanayi mallarında gümrük muafiyetini  ng ren Akdeniz Anlaşmaları, Lome Anlaşması, EFTA  lkeleriyle yapılmış olan Serbest Mübadele Anlaşmasına aynen uyacaktır.

Ayrıca AB'nin Genelleştirilmiş referanslar sistemi çerçevesinde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere verdiğı tek taraflı tavizler de gümrük birliğı çerçevesinde Türkiye tarafından aynen uygulanması gereken bir yükümlülüktür.

Öte yandan AB, OGT'sinde yılda 1000-1200 mamule geçici bir süre için muaf ithal imkanı tanıyan düzenlemeler yapmak kaydı ile kendi sanayilerine ucuz girdi sağlayarak rekabet üstünlüğü elde etmek şeklinde bir sistemi yıllardır uygulamaktır.

Ayrıca bazı durumlarda ülkelerin ithalat performansları gözönüne alınarak bazı ürünlere kontenjan uygulanması mevcuttur.

Gerek OGT'nin, belli bir süre için askıya alınması, gerekse kota uygulamalarına Türkiye'nin aynen uyması ve bunların uygulanışı sırasında Komisyon'un otoritesini kabul etmesi gerekmektedir.

Sonuçta Türkiye, gelişmekte olan bir ülke olarak ticarette aldığı tavizleri bir yana bırakarak, taviz veren bir ülke konumuna gelecektir. Bu gelişmeler Türkiye'nin ihracatını ve bazı sektörlerdeki rekabet gücünü olumsuz yönde etkileyecektir.

AB'nin ODTP'nin kabulünün etkileri bu hususlarda kısıtlı kalmayacaktır. Türkiye, kendi adına gümrük birliği ile çelişir nitelikte anlaşmalar yapma yoluna gidemeyecektir. Örneğin ECO, İSEDAK, KEİB, anlaşmaları büyük ihtimalle ya ortadan kalkacak ya da AB ülkelerine de genelleştirilecektir.

Yukarıda ana hatlarıyla vurgulanmaya çalışıldığı üzere, gümrük birliği Türkiye'nin dış ticaret rejimine etkileri geniş kapsamlıdır. Bu husus, Türkiye'nin özellikle üçüncü ülkeler arasındaki ilişkileri bağlamında riskli olup, yeni oluşumlar gündeme getirecek niteliktedir. Üstelik, Türkiye tam üye olmadan gümrük birliğine girdiği için her konuda olduğu gibi, Ortak Dış Ticaret Politikasına yönelik olarak tamamen kendisi dışında alınan kararlarla sorumlu olacaktır. Böylelikle Türkiye, kendisinin hiçbir şekilde yer almadığı bir ticaret politikası düzenlemesine baştan angaje olarak, kontrolü dışında oluşacak, şu anda belli olmayan ancak ileride faturası belirlenecek yükümlülükleri kabul etmeyi şimdiden taahhüt etmektedir.

Türkiye, AB'nin ODTP'nin temeli olan ortak güm-

rük tarifesine, 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren uymak durumundadır. Böylelikle AB'nin çeşitli ülkelere ve mallara göre belirlediği gümrük vergisi oranını Türkiye'de uygulayacaktır. İthalatta, sanayi mallarında halen mevcut olan ortalama yüzde 15 civarındaki korumanın birden sıfırlanması ile bir patlama olabilecektir. Buna karşılık, AB'ne ihraç etmekte olduğumuz diğer sanayi ürünlerinde bir artış olması için neden bulmak çor zordur. Çünkü, tekstil ve tarım dışındaki sanayi ürünleri AB'ne zaten korumasız olarak ihraç edilmektedir. Kaldı ki, ihraç malları üzerindeki teşviklerin kaldırılması ya da AB düzeyine getirilmesi ile ihracatımız azalabilecektir.

Gümrük birliğiyle ortadan kalkması beklenen, tekstildeki miktar kısıtlamaları ve anti-damping gibi önlemler ihracatımızın bir miktar artmasına yol açacaksa da, bu artışın ithalattaki muhtemel patlamayı telafi etmesi çok zayıf bir ihtimaldir.

Vurgulanması gereken bir diğer önemli konu, gümrük birliğiyle, Türkiye'nin ihracatta uyguladığı teşviklerin çoğunu kaldırması ya da AB düzeyine çekmek zorunluluğunda olduğudur. Bu durumun ihracatı azaltıcı bir etki yapacağı açıktır. Böylelikle gümrük birliğinde, ithalatta beklenen hızlı artışın, dış ticaret dengesinde varolan açığı daha da büyüteceği, ihracatta beklenen artışın ise düşük düzeyde kalacağı beklenmektedir. Böylelikle ödemeler bilançosunda meydana gelen açık, döviz rezervlerinin erimesi ya da fazla dış borçlanmaya gidilmesini zorunlu kılacak, dışarıya kaynak aktarımını arttıracaktır. Bu durumun devamı ise, ekonominin iç dengelerini bozacaktır.

Türkiye, gümrük birliğiyle yalnızca AB üyesi ülkelerin rekabeti ile değil, AB OGT'sinin uygulanması sonucu, dış alemin rekabetine açılacaktır. Böylece Türkiye,

daha önce yüksek bir korumacılıkla yurt içinde ürettiği kimi maddeleri, üçüncü ülkelerdeki üreticiler AB rakiplerinden OGT'ni aşacak ölçüde düşük maliyetlerle çalışmakta iseler, bu ülkelerden ilk kez ithal etmeye başlayacaktır. Bir başka deyişle, dış alem lehine bir ticaret yaratılması sözkonusu olabilecektir. Bu olgu, Türkiye'nin dış ticaret dengesini bozabilecektir(12).

Diğer taraftan, AB'nin ithalatta, çevre koruma, insan sağlığı gibi tarife dışı engeller koyarak sınırlamalar gündeme getirdiği aşikardır. Bu nedenle Türk sanayinin, ihracatta sadece AB'nin gümrük vergisini sıfırlama olasılığına güvenmeyerek giderek gelişen çevrecilik, insan sağlığı gibi konularda karşısına çıkabilecek her türlü ihracatı sınırlayıcı uygulamaya karşı hazırlıklı olunması gerektiği anlaşılmaktadır.

5- Türkiye'nin Sosyal Hayatına Etkileri

Gümrük birliğinin Türkiye'nin ekonomik ve sosyal dokusunda ortaya çıkaracağı ciddi sonuçlardan biri, istihdam üzerinde yaratacağı etkidir. Gümrük birliğiyle Türkiye, hem Avrupa, hem de dünya rekabeti ile karşı karşıya gelerek, bugüne kadar yaşamadığı yoğun ve keskin bir rekabet ortamıyla tanışmıştır. Bu rekabet ortamında, AB firmaları ile rekabet edebilenler ayakta kalabilecekken, rekabet edemeyenler ya da zayıf rekabet gücüne sahip olanlar piyasadan çekilmek zorunda kalacaklardır. Bu şekilde doğacak iş kayıpları, yeni bir işsizliğe yol açacaktır. Gümrük birliğinin özellikle ilk zamanlarında büyük artış gösterecek işsizlik, uzun dönemde üretim faaliyetlerine yönelik yeni yatırımlar yapılmadığı takdirde daha da ileri boyutlara ulaşacaktır.

Gümrük birliğinin yol açacağı iş kayıpları, milli geliri azaltıcı bir etki yapacakken, işsizliğin artması ise, Türkiye'de yapısal bir nitelik taşıyan işsizlik sorununu

pekiştirecektir. İşsizlik sigortası ve iş güvencesinin olmayışı, sorunun önemini daha da ağırlaştıran faktörler olacaktır.

Gümrük birliği içinde rekabete karşı varlıklarını devam ettirmeye çabalayan işletmeler, sendikalar karşısında daha sert toplu pazarlık stratejileri izlemeğe başlayacaklardır. Sendikasızlaştırma, taşeronlaşma hareketleri artacak, toplu sözleşmelerin imzalanmasından sonra toplu işçi çıkarmalar, asgari ücretle yeniden işe almalar ve çalışma hayatında "esneklik" adına uygulamalar yaygınlaşacaktır. Verimlilik ve kalifiye özellik ön plana çıkacak, işgücü karşılaştırmalarında bu faktörler kriter kabul edilecektir. Özelleştirme, zorunlu hale gelecektir. Bu tür baskılar, özel sektör hakimiyetini arttıracak ve sendika etkisini daha kolay bertaraf edebilen küçük işletmelerin çoğalmasını teşvik edecektir(13).

Sonuç olarak gümrük birliği, işsizlik temelinde şekillenen pek çok sosyal sorunu beraberinde getirecek ve toplumsal hayatın vazgeçilmez kurumlarından biri olan sendikaları büyük ölçüde etkileyecektir. Gümrük birliğinin yol açacağı yeni işsiz dalgasının etkileri, işsizlik sorununu pekiştirmek ve sendikalaşmaya güç kaybettirmekle sınırlı kalmayacak, toplumun sosyal yapısını olumsuz yönde etkileyecektir. Toplum, marjinal arayışlara ve çatışmalara sürüklenebilecektir.

6- Gümrük Birliğinin Olası Olumlu Etkileri

Gümrük birliğinin Türkiye ekonomisine yapacağı olumsuz etkiler ana kalemler itibariyle yukarıda özetlenmiştir. Bu başlık altında, gümrük birliğinin ancak **orta** ve **uzun** vadede ortaya çıkarabileceği bazı olumlu etkiler öngörülmeye çalışılmıştır.

Teorik olarak gümrük birliği ile bölge içinde engel-

leri kaldırıldığında Gümrük Birliği'ni oluşturan ülkeler arasında ticaret hacmi genişler. Gümrük duvarları ile korunan maliyeti yüksek yerli üretimin yerine verimliliği yüksek maliyeti ve fiyatı düşük yabancı üretim geçmiştir olur. Bu durum bölge içerisinde kaynak dağılımının değişmesi ve kaynakların verimliliğinin artmasını; dolayısıyla dış ticaret hacminin yükselmesini sağlar. Ancak bu değişimin yönü ekonomilerin birlikten önceki yapısına ve tarifelerin birlikten önceki düzeyine bağlıdır. Gümrük birliğinin ticaret yaratıcı bu etkisi, ülkemizin rekabetçi yapıya sahip olan sektörlerinde görülebilecektir.

Gümrük birliğiyle ticaret hacminin genişlemesine paralel olarak, gümrük birliği öncesinde sadece iç pazara yönelen üretim, daha sonra tüm birliğe açılacak, dolayısıyla üretim hacmi genişleyecektir. Böylelikle rekabet edebilen sektörler üretim miktarlarını arttırıp birlik piyasasında güçlü konuma gelebilecektir. Bu gelişmeler, milli geliri olumlu yönde etkileyebilir.

İkinci olumlu etki, rekabetin artmasıdır. Gümrük birliği, AB rekabeti ile karşı karşıya gelen yerli firma ya da üreticileri daha etkin rekabete yöneltir. Bir başka ifadeyle, rekabet gücünün arttırılmasını gerektirir. Rekabetin artışı ise daha ucuz ve daha kaliteli ürünlerin üretilmesini sağlar. Tüketiciler bu gelişmelerden olumlu şekilde etkilenebilirler.

Gümrük birliğinin Türkiye ekonomisinde yapacağı çok önemli bir etki, teknoloji transferidir. Çünkü gümrük birliği, Türkiye'ye yeni teknolojilerin transferini arttıracak temel koşulların ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Genişleyen bir pazara yönelik yüksek ölçekli üretim yapılması yurt dışından ileri teknolojilerin aktarılmasına ve işletmelerde araştırma-geliştirme (AR-GE) faaliyetlerine daha büyük fonlar ayrılmasına olanak vere-

cektir. Çünkü büyük bir pazara üretim yapabilmek için yeni teknolojilerle maliyetlerin düşürülmesi zorunludur.

Gümrük birliği sonucunda yabancı sermaye yatırımlarında artış ortaya çıkabilecektir. Üretim etkenliğinin artması, pazarın büyümesi ve gümrük tarifelerinin yeniden yükseltilmemesi gibi unsurlarla müteşebbüs-lere güven sağlanması, yatırım rizikosunu azaltacağından, yabancı sermaye girişiminin hızlanması beklenmektedir. Ancak, gümrük birliğinin uygun politikalarla desteklenmediği sürece, tek başına yabancı sermaye girişlerinde artışı garanti etmeyeceği de açıktır.

Gümrük birliğinin uzun vadede ortaya çıkarabileceği ve özellikle sosyal açıdan büyük önem taşıyan bir konu, istihdam ile ilgilidir. Bilindiği üzere, gümrük birliğiyle, rekabet edemeyen sektörlerde meydana gelecek işsizliğin, Türkiye'deki yapısal işsizlik sorununu pekiştireceği herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. Ancak uzun vadede, gümrük birliğiyle beklenen ekonomide canlanma, hızlı büyüme ve sanayide ölçek ekonomilerinin gerçekleştirilmesi, istihdam hacmini arttıracabilecektir. Öte yandan, gerçekleştirilebilecek teknoloji transferi, işgücünün ileri teknolojileri kullanmasını ve verimliliğinin artmasını sağlayabilecektir.

Gümrük birliğiyle yaşanacak, sanayideki yapısal değişim, kalifiye işgücü ihtiyacını da beraberinde getireceğinden, işgücünün eğitimi ve teknoloji transferi istihdam açısından çok önemli alt başlıklar olarak gelişebilecektir.

VI- GÜMRÜK BİRLİĞİ SÜRECİNDE TÜRKİYE NASIL BİR POLİTİKA İZLEMELİ?

Gümrük birliğiyle, bazı kısıtlama ve muafiyetlerle uygulansa bile zorlu ve çetin bir sürece girildiği anlaşıl-

maktadır. Bu zorunlu ve çetin süreci en az zarar veya en fazla yararla aşabilmek, bir başka ifadeyle gümrük birliğini başarıyla tamamlamak, bir dizi şartın gerçekleşmesine bağlıdır. Öneriler başlığı altında, Türkiye'nin bu süreci minimum zarar ve maksimum faydayla tamamlayabilmesi için alması gereken tedbirler öngörülmeğe çalışılmaktadır.

1- Gümrük Birliğinin Olumsuz Etkilerini Asgariye İndirebilmek İçin Alınması Gereken Tedbirler

Öncelikle gümrük birliğinin Türkiye'nin ekonomik, siyasi ve sosyal dokusunda yapacağı etkiler paralelinde, Türkiye, bundan sonraki çalışma alanını, tam üyelik hedefiyle uyumlu politikalar oluşturulması temeline dayalı olarak derinleştirmelidir. Bu kapsamda ekonomik entegrasyonun gerçekleştirilmesi yanında, Türkiye'nin Avrupa ile bütünleşmesinde önemli rol oynayacak siyasi ve sosyal konularda da yakınlaşmanın sağlanması ve Türkiye'nin tezlerinin güçlendirilmesi esas oluşturmalıdır.

- Türkiye, gümrük birliğinin olumsuz etkilerini minimize edebilmek ve gümrük birliğinin yaratacağı fırsatlardan -herne kadar uzun vadede ortaya çıkacaksa da- azami derecede yararlanabilmek için akılcı politikalar uygulamak zorundadır.

- Gümrük birliğinde, Türkiye'yi birinci derecede tehdit eden unsur, rekabettir. Türkiye'nin, gümrük birliğiyle içine girdiği rekabet ortamında varlığını sürdürabilmesi ve aynı zamanda ondan rekabet gücünü arttıran bir etken olarak yararlanabilmesi bazı koşulların gerçekleştirilmesiyle mümkündür. Bunun için;

- Öncelikle siyasi yapıdaki belirsizlik kaldırılarak istikrar ortamı yaratılmalıdır.

- Ardından ekonomik dengelerdeki belirsizlik sona erdirilerek ekonomik istikrar ortamı yaratılmalıdır. Bu noktada, çalışanlar üzerinde baskı yaratan ekonomik politikalardan vazgeçilmelidir.

- Devletin izleyeceği rekabetçi ekonomik politika bağlamında, Türk ekonomisinin rekabet gücünün sağlanmasına yönelik acilen yeniden yapılanma çalışmalarına başlanılmalı ve bu çerçevede öncelikle, kamu açıkları/faizler/enflasyon arasındaki kısır döngü kırılmalıdır.

- Türk ekonomisini AB ile rekabete hazır hale getirme çabalarında, sektör bazında rekabet gücü araştırmaları üzerinde önemle durularak devlet ve özel sektör tarafından tespit edilerek yapılmalı, yalnızca işgücü maliyetini düşürme çabası yerine, rekabet gücünü artırıcı önlemler gerçek anlamda saptanmalıdır. Daha önce belirtildiği üzere, ülkemiz açısından gümrük birliği içinde sıkıntıya düşebilecek sanayi kolları düşük katma değerli ve emek yoğun teknolojilerin uygulandığı sektörlerdir. Bu sektörler AB ile müzakerelerde özel olarak ele alınmalıdır.

- AB'le rekabete hazır hale gelebilmek için ortaya çıkan bir ihtiyaç, kaynak yaratma gücünün arttırılmasıdır. Yeni rekabet ortamında kaynak yaratma gücünü yükseltmek için pazar payını korumak ve ihracatı arttırmak en önemli hedefler olmalıdır.

- Çalışanlar açısından rekabetin olumsuzluklarını giderici önlemler Topluluğun her türlü çalışma yaşamına ilişkin düzenlemelerin ülkemizde ele alınarak gerçekleştirilmesiyle mümkündür.

– Gümrük birliğinin içindeki yeni rekabet ortamında "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ'ler) en önemli risk grubunu oluşturmaktadır. Ülkemizde istihdamın yaklaşık yarısını barındıran KOBİ'lerin gümrük birliğiyle karşılaşacağı ciddi zorluklar, mevcut ekonomik yapı nedeni ile varolan sorunlarını arttıracaktır. Bu bakımdan ülke ekonomisi içinde tüm yerleşim alanlarına yayılması, bölgesel kalkınmaya katkıda bulunması ve istihdam yaratması yönüyle büyük önem taşıyan KOBİ'lerin desteklenmesi ve yönlendirilmesi, gümrük birliği ile gerçek rekabet yaratmanın zorunluluğudur.

AB'nde KOBİ'lerin devlet tarafından ağırlıklı olarak enerji kredi programları, kolay altyapı, teminat programları, arsa tahsisi ve özel danışmanlık hizmetleri gibi konularda desteklendikleri unutulmamalıdır. Unutulmaması gereken bir diğer konu, kısa dönemde büyük sıkıntılara açık olan gümrük birliğinin, uzun dönemde KOBİ'lerin AB ile yapabileceği "Ortaklık Anlaşmaları" ile hem ölçek genişlemesini, hem de teknolojik transfer kolaylığını, riskin dağılmasını, finansman güçlüklerini aşma şansı ile düzlüğe çıkabilmesidir.

– Gümrük birliği geçiş aşamasında KOBİ'lerin faaliyetlerini sürdürebilmeleri için desteklenmeleri ve yönlendirilmeleri konusundaki zorunluluğun yanında, bir başka konu, büyük sanayi ile mafsallaşmalarıdır. Bu bağlamda gümrük birliğine girişte bir yan sanayi olarak yaşama şansı daha yüksek olan KOBİ'ler için modern teknolojiyi kullanma yeteneğinin arttırılması, makina parkı yenileme, kalite, firma birleşmeleri ve benzeri konularda alt projelerin hazırlanması ve aynı zamanda bilgi, kalifiye eleman eksikliklerini giderecek eğitim programlarının başlatılması zorunludur(14).

- Gümrük birliğinin Türkiye ekonomisinde yapacağı en önemli etkilerden biri, kamu gelirlerinde azalma ve giderlerinde artıştır. Bu durumun, kamunun gelir gider dengesinde yarattığı bozulmanın telafisinde ve gümrük birliğinin geçiş döneminde yapacağı diğer olumsuz etkilerin önlenmesinde ya da asgariye indirilmesinde, AB'nin mali desteği büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'nin, gümrük birliği sürecini kendi imkanları ile mali yardım almaksızın gerçekleştirmesi çok zordur.

1981'den bu yana Türkiye'ye hiçbir yardımda bulunmayan AB, gümrük birliğinin gerçekleştirilmesiyle 5 yıl için 3.2 milyar dolarlık mali yardım yapılmasını kabul etmiştir.

Oysa AB'nin en düşük gelire sahip ölkeleri olan Yunanistan, İspanya ve Portekiz bile AB'nin çeşitli fonlarından milyarlarca destek almışlardır. Yunanistan'ın 1981-1992 döneminde aldığı yardım, 17 milyar ECU hibe ve 6 milyar ECU düşük faizli kredi olmak üzere toplam 23 milyar ECU; İspanya'nın 1986-1992 döneminde aldığı yardım 10 milyar ECU hibe ve 11.5 milyar ECU düşük faizli kredi olmak üzere toplam 22.5 milyar ECU; Portekiz'in ise 1986-1992 döneminde aldığı yardım ise 4,5 milyar ECU hibe ve 6.6 milyar ECU kredi olmak üzere toplam 11.1 milyar ECU'dur.

Türkiye'ye bugüne kadar yapılan tüm yardım miktarı 827 milyon ECU'dur. Bu arada 1980'de imzalanan 4. Mali Protokolle 5 yıl için taahhüt edilen 600 milyon ECU (720 milyon dolar)'lık yardım bugüne kadar da ödenmemiştir.

Bu nedenle, öncelikle AB'nin konuya ilişkin Ankara

Anlaşmasından doğan yükümlölükleri hatırlatılarak, bu husus müzakerelerde öncelikli olarak ve ısrarla ele alınmalıdır. Diğer taraftan, Türkiye'nin uğrayacağı kayıpların telafisi için ek kaynak talep edilmeli ve geçiş dönemi için ödenmesi kesinleştirilen göstermelik rakamın, geçişi mümkün kılacak anlamlı miktara çıkartılması yönünde görüşmeler yapılmalıdır.

2- Diğer Tedbirler

- Bilindiği gibi, Türkiye ithalat ve ihracatının yaklaşık yarısını AB ile gerçekleştirmektedir. Gümrük birliğiyle Türkiye'nin ihracatı bakımından ortaya çıkan önemli bir husus, ürünlerin AB Norm ve standartlarına uygunluğudur. Çünkü AB'nde AB Norm ve Standartları sürekli bir biçimde direktifler yoluyla belirlenerek uygulamaya girmektedir. Ve AB, gümrük birliğinin ana ilkelerinden biri olan malların serbest dolaşımı için Türkiye'nin Birliğin standartlara ilişkin mevzuatını benimseyerek uygulamaya koymasını istemektedir. İşte Türkiye'nin, özellikle ihraç ürünlerinde pazar kaybına uğramaması yönünde hayati önem taşıyan AB Norm ve Standartlarının yakından izlenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, sanayi işletmelerine yönelik olarak faaliyet gösteren kuruluşlar, Birliğin sanayi politikalarını ve Birlik düzeyinde sürdürülen standardizasyon çalışmalarını yakından izleyerek gerekli politikaları üretmeli ve bu yönde tedbirler almalıdır.

- Gümrük birliğinde başarılı olmanın vazgeçilmez bir diğer önemli koşulu, araştırma-geliştirme (AR-GE) ortamının yaratılmasıdır. Türkiye, kişi başına düşen AR-GE faaliyetleri açısından dünyada sanayileşmiş ya da sanayileşmekte olan ülkelerin son sıralarında yer almaktadır. AR-GE faaliyetlerine ayrılan çok düşük paylar (1994 yılında Gayri Safi Yurt İçi Hasılanın yüzde

- Gümrük birliğinin Türkiye ekonomisinde yapacağı en önemli etkilerden biri, kamu gelirlerinde azalma ve giderlerinde artıştır. Bu durumun, kamunun gelir gider dengesinde yarattığı bozulmanın telafisinde ve gümrük birliğinin geçiş döneminde yapacağı diğer olumsuz etkilerin önlenmesinde ya da asgariye indirilmesinde, AB'nin mali desteği büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'nin, gümrük birliği sürecini kendi imkanları ile mali yardım almaksızın gerçekleştirmesi çok zordur.

1981'den bu yana Türkiye'ye hiçbir yardımda bulunmayan AB, gümrük birliğinin gerçekleştirilmesiyle 5 yıl için 3.2 milyar dolarlık mali yardım yapılmasını kabul etmiştir.

Oysa AB'nin en düşük gelire sahip ülkeleri olan Yunanistan, İspanya ve Portekiz bile AB'nin çeşitli fonlarından milyarlarca destek almışlardır. Yunanistan'ın 1981-1992 döneminde aldığı yardım, 17 milyar ECU hibe ve 6 milyar ECU düşük faizli kredi olmak üzere toplam 23 milyar ECU; İspanya'nın 1986-1992 döneminde aldığı yardım 10 milyar ECU hibe ve 11.5 milyar ECU düşük faizli kredi olmak üzere toplam 22,5 milyar ECU; Portekiz'in ise 1986-1992 döneminde aldığı yardım ise 4,5 milyar ECU hibe ve 6.6 milyar ECU kredi olmak üzere toplam 11.1 milyar ECU'dur.

Türkiye'ye bugüne kadar yapılan tüm yardım miktarı 827 milyon ECU'dur. Bu arada 1980'de imzalanan 4. Mali Protokolle 5 yıl için taahhüt edilen 600 milyon ECU (720 milyon dolar)'lık yardım bugüne kadar da ödenmemiştir.

Bu nedenle, öncelikle AB'nin konuya ilişkin Ankara

Anlaşmasından doğan yükümlölükleri hatırlatılarak, bu husus müzakerelerde öncelikli olarak ve ısrarla ele alınmalıdır. Diğer taraftan, Türkiye'nin uğrayacağı kayıpların telafisi için ek kaynak talep edilmeli ve geçiş dönemi için ödenmesi kesinleştirilen göstermelik rakamın, geçişi mümkün kılacak anlamlı miktara çıkartılması yönünde görüşmeler yapılmalıdır.

2- Diğer Tedbirler

- Bilindiği gibi, Türkiye ithalat ve ihracatının yaklaşık yarısını AB ile gerçekleştirmektedir. Gümrük birliğiyle Türkiye'nin ihracatı bakımından ortaya çıkan önemli bir husus, ürünlerin AB Norm ve standartlarına uygunluğudur. Çünkü AB'nde AB Norm ve Standartları sürekli bir biçimde direktifler yoluyla belirlenerek uygulamaya girmektedir. Ve AB, gümrük birliğinin ana ilkelerinden biri olan malların serbest dolaşımı için Türkiye'nin Birliğin standartlara ilişkin mevzuatını benimseyerek uygulamaya koymasını istemektedir. İşte Türkiye'nin, özellikle ihraç ürünlerinde pazar kaybına uğramaması yönünde hayati önem taşıyan AB Norm ve Standartlarının yakından izlenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, sanayi işletmelerine yönelik olarak faaliyet gösteren kuruluşlar, Birliğin sanayi politikalarını ve Birlik düzeyinde sürdürülen standardizasyon çalışmalarını yakından izleyerek gerekli politikaları üretmeli ve bu yönde tedbirler almalıdır.

- Gümrük birliğinde başarılı olmanın vazgeçilmez bir diğer önemli koşulu, araştırma-geliştirme (AR-GE) ortamının yaratılmasıdır. Türkiye, kişi başına düşen AR-GE faaliyetleri açısından dünyada sanayileşmiş ya da sanayileşmekte olan ülkelerin son sıralarında yer almaktadır. AR-GE faaliyetlerine ayrılan çok düşük paylar (1994 yılında Gayri Safi Yurt İçi Hasılanın yüzde

0.5'i) diğerk taraftan bu tür harcamaların miktarlarında görülen büyük oranlı düşüşlerin rekabet gücümüzü olumsuz yönde etkilediğı açıktır(15).

Gümrük birliğı çerçevesinde, Avrupalı kuruluşlarla rekabet edecek Türk kuruluşlarının artık aynı bütünleşme hareketi içinde yer aldığı rakiplerinden lisans, know-how anlaşmaları ve benzetme yolu ile bu rekabete yürütmesi mümkün değildir. Zaten gümrük birliğı hazırlıkları çerçevesinde kabul edilen Patent Yasası da, böyle bir uygulamayı engellemektedir. Bu nedenle, yerli sanayicilerin ülkedeki her türlü imkanları kullanarak üniversiteler ile işbirliğı yaparak "AR-GE" çalışmalarına hız vermeleri gereklidir. Hükümetin de AR-GE teşviklerini ve ortamını gerçekleştirecek düzenlemeler yapması şarttır.

– İnsan kaynaklarının mesleki eğitim yoluyla etkin ve verimli kullanıma yönelik yatırım yapılması, gümrük birliğıyle izlenecek yeni sanayi politikasının temel hedefi olmalıdır.

– Eğitim sistemi, reforma tabi tutulup, AB entegrasyonuna uyacak şekilde geliştirilmelidir.

– AB ölçüleri çerçevesinde damping iddialarına yol açmayacak, fakat AR-GE alanındaki sorunların çözümüne esaslı katkıda bulunacak bir biçimde teşvik mevzuatı geliştirilmeli ve bir an önce uygulamaya konmalıdır. AB'nde sanayi sektörüne her yıl üye devlet bütçelerinden 80 milyar ECU, Birlik bütçesinden de 20 milyar sübvansiyon sağlanmaktadır. AB'nin kendi sanayine sağladığı türden desteklerin, benzer biçimde, aynı etkiyi yaratacak ölçüde Türk sanayine verilmesi, hem Birlik yakınmalarına konu olunmadan özel sektörün devlet tarafından desteklenmesini sağlayacak, hem de AB'ne entegrasyon aşamasındaki sorunları hafifletebilecektir.

- Bu arada, AB'nin, gümrük birliği ertesinde Türkiye'ye karşı haksız dış ticaret uygulamalarını (kotalar, ithalat yasaklamaları, anti-damping önlemler) devam ettirmesi kesinlikle önlenmeli, uluslararası rekabete girilebilir bir işbirliği ortamı oluşturulmalıdır.

- Bütün bunlara ek olarak, Türkiye gümrük birliği ile birlikte gümrük mevzuatı ve diğer ulusal mevzuatını Avrupa ile uyumlaştırmak durumundadır. Mevzuat uyumu konusunda bugüne kadar pek çok çalışma yapılmaktaysa da bu süreç çok yavaş ilerlemekte, dolayısıyla alınması gereken uzun bir mesafe bulunmaktadır.

Mevzuat uyumu konusunda bugüne kadar TBMM'sinden 5 yasa tasarısı geçmiştir. Bunlar;

1- Rekabetin Korunması Hakkında Kanun (4054 sayılı),

2- Kozmetik Kanunu (3977 sayılı),

3- Sigorta Murakebe Kanunu (3991 sayılı),

4- Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun (4077 sayılı),

5- 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun (4110 sayılı).

Kanun Hükmünde Kararname ile uygulamaya konanlar;

1- Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK. (KHK/551),

2- Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında KHK. (KHK/554),

3- Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında KHK. (KHK/555),

4- Markaların Korunması Hakkında KHK. (KHK/556),

5- 6762 sayılı Türk Ticaret Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair KHK. (KHK/559).

TBMM Genel Kurulu gündeminde bulunan kanun tasarıları; Patent İşbirliği Anlaşmasına Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Devlet İhale Kanunu ve Terörle Mücadele Yasası ile Demokratikleşme Paketidir.

Gümrük Kanunu, Sinema ve Video ve Müzik Eserleri Kanunu (Milli Eğitim Komisyonunda), Türk Patent Enstitüsünün Kuruluşu ile İlgili Kanun ve Özel Tüketim Vergisi Kanunu TBMM Komisyonlarında bulunan tasarılardır.

TBMM'ne sevkedilecek diğer tasarıların sayısı 46'dır. Bunun yanında 5 kanunun da yürürlükten kaldırılması gerekmektedir.

– Özellikle Türk tarafı açısından büyük önem taşıyan bir konu, işgücünün serbest dolaşım hakkıdır.

Serbest dolaşımın ötesinde, bugün Avrupa'da yaşayan 2.5 milyon civarındaki Türk vatandaşının, seyahatte dahi ikinci sınıf insan muamelesine tabi tutuldukları, ırkçılık ve toplumsal dışlanma sorunu ile karşı karşıya bulundukları ve yasal olarak sahip oldukları sosyal haklardan bile fiilen yararlandırılmadıkları bilinen gerçeklerdir.

Bu tavırların insan hak ve özgürlükleriyle bağdaştırılması mümkün değildir.

Oysa, gümrük birliğiyle, malların serbest dolaşımında sağlanacak serbesti, ancak işgücünün serbest dolaşımıyla anlamlı hale gelebilecektir.

Türkiye'nin Avrupa'ya karşı en önemli haklarından biri olan Türk işgücünün serbest dolaşım konusunun, gümrük birliği müzakerelerinde gündeme getirilmemesi, üzüntü verici bir durumdur.

Bundan sonra yapılması gereken, Türk işgücünün serbest dolaşım hakkının ve konuyla ilgili Ortaklık Konseyi kararlarının bir an evvel hayata geçirilmesinin sağlanmasıdır.

- Gerek gümrük birliğinin gerçekleştirilmesinde, gerekse Avrupa ile bütünleşme sürecinde sosyal tarafların görüşü alınmalı ve sosyal kesimlerle birlikte hareket edilmelidir.

- Gümrük birliğiyle girilen yolun, AB'ne tam üyelik için tanınmış bir uyum dönemi olduğu ve çalışma hayatının bu uyumdan soyutlanmasının mümkün olmadığı gerçeğinden hareketle, bu aşamada;

Çalışma hayatımızı yakından ilgilendiren yasal ve sosyal boyutların da bir an evvel Avrupa standartlarına ulaştırılması için uyum çabalarına yönelmek kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Bu çerçevede öncelikle, çalışma hayatını düzenleyen ve halen yürürlükte bulunan, ancak 12 Eylül döneminde çıkarılan düzenlemeler temelinde yasak ve sınırlamalarla örülmüş bulunan hukuk sistemimiz (bireysel ve toplu düzeyde) AB standartlarıyla uyumlu hale getirilmeli; işsizliği önleyecek ve çalışma barışını sağlayacak en önemli konu olan işgüvencesini sağlamaya yönelik yasal düzenlemeler yapılmalı (158 sayılı ILO Sözleşmesi, iç hukuk sistemimize yansıtılmalı); işsizlik sigortası kurulmalı; AB sosyal politikasının temel di-

reklerinden birini oluşturan sosyal diyalog ve yönetime katılma konularında, ortam yaratılmalı ve sosyal diyalog hukuki bir statüye kavuşturulmalı ve yönetime katılma mekanizmalarının da ivedilikle devreye sokulması sağlanmalıdır.

SONUÇ

AB ile entegrasyon sürecinde, anlaşmaların (Ankara Anlaşması ve Katma Protokol) getirdiği yükümlülüklerin bir sonucu olarak 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla girilen gümrük birliği, Türkiye-AB ilişkilerinde önemli bir aşamayı simgelemektedir. Ancak, bu aşamanın tam üyelik öncesinde gerçekleşmesi, Türkiye için gümrük birliğinin getireceği ekonomik ve sosyal risk ve etkilerin ötesinde, başlıbaşına ciddi sıkıntılar doğuracak bir durumdur. Bu sürece hazırlıksız giriş ise, gümrük birliğinin getireceği olumsuz etkileri arttırırken, olası fırsatların (uzun vadede ortaya çıkabilecektir) değerlendirilmesine de imkan tanımayacaktır.

Türkiye-AB entegrasyon sürecinin önemli aşamasını temsil eden gümrük birliğinin başarılı bir şekilde tamamlanması birtakım şartların gerçekleştirilmesiyle mümkündür. Bunun için, öncelikle kapsamlı, akılcı ve rekabetçi ekonomik politikaların izlenmesi şarttır. Ancak izlenecek ekonomik politikaların gerekleri ile çalışanların ihtiyaçları arasında paralellik kurulması zorunludur. Geniş kapsamlı bir ifadeyle bu durum, ekonomik ve sosyal politikaların eşdeğerde ele alınması olarak adlandırılabilir. Çalışanlar açısından, gümrük birliğinin getireceği risklerin -başta rekabet olmak üzere- ve olumsuzlukları giderici önlemler, AB'nin her türlü çalışma yaşamına ilişkin düzenlemelerin ülkemizde ele alınarak gerçekleştirilmesiyle mümkündür.

Gümrük birliği, Türkiye'yi AB entegrasyon sürecine götüren bir araçtır. Ancak Türkiye'nin asıl ve nihai hedefi tam üyeliktir. Bu nedenle Türkiye, bundan sonraki çalışma alanını, tam üyelik hedefiyle uyumlu politikalar oluşturulması temeline dayalı olarak derinleştirmelidir. Bu yönde ele alınması gereken ilk iki konu, Türk işgücünün serbest dolaşım hakkı ve mali yardımdır.

Gerçekten Türkiye'nin Avrupa'ya karşı en önemli hakkı olan, ne yazık ki 1986'dan beri gerçekleştirilmeyen, Ankara Anlaşması ve Katma Protokol ile teminat altına alınmasına rağmen yok sayılan bu hakkın ve konu ile ilgili olarak Ortaklık Konseyi kararlarının biran evvel uygulamaya konulması sağlanmalıdır.

Mali yardım konusu, başta gümrük birliği olmak üzere entegrasyon sürecinde karşılaşılabilecek sorunların çözümünde büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede öncelikle 1980'den bu yana uygulanmayan, adeta rafa kaldırılan 4. Mali Protokol'un hayata geçirilmesi sağlanmalı, ardından gümrük birliğiyle Türkiye'ye verilmesi öngörülen miktarın, geçişi mümkün kılacak anlamlı bir seviyeye çıkarılması yönünde girişimler yapılmalıdır.

Sonuç olarak, AB'ne entegrasyon sürecinde karşılaşılabilecek sorunların çözümünde, Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve siyasi tercihlerine en uygun yaklaşım AB'ne tam üyelikten geçmektedir. Ancak burada bir hususa dikkat çekilmesi gerekmektedir. Türkiye, ekonomik yapısını, teknolojisini, siyasi meselelerini ve yapısal nitelik taşıyan sosyal sorunlarını ve özelliklerini, tam üyeliğin gerçekleşmesine kadar ki süreç içerisinde Avrupa düzen ve standartlarına yaklaştırmalıdır. Yani, herşeyi düzelttikten sonra değil, tam üyelik sürecinde herşey düzeltilmelidir.

REFERANSLAR

- (1) **TES-İŞ**, Gümrük Birliğine Girenken Türkiye, TES-İŞ Eğitim Yayınları, Ankara, Temmuz 1995, s. 1.
- (2) **TÖRE Nahit**, "Toplulukla 30 Yıl ve Gümrük Birliği", Türkiye Avrupa Topluluğu Derneğinin Toplulukla 30 Yıl ve Gümrük Birliği Konulu Toplantısı, 15 Mayıs 1993, İstanbul, s. 11.
- (3) **T.C. Başbakanlık HDTM (Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı)**, Avrupa Toplulukları ve Türkiye, HDTM Avrupa Topluluğu Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, Ocak 1993, s. 2.
- (4) **T.C. Başbakanlık HDTM**, (a.g.e), s. 3.
- (5) **KARLUK Rıdvan**, Avrupa Topluluğu ve Türkiye, Bilim Teknik Yayınevi, Ankara, Ocak 1990, s. 210-211.
- (6) **UIC (Uluslararası Müteahhitler Birliği)**, Avrupa Birliği - Türkiye Gümrük Birliği ve İnşaat Sektörü Üzerinde Muhtemel Etkileri, Ankara, Haziran 1995, s. 22.
- (7) **T.C. Başbakanlık HDTM**, (a.g.e), s. 214-221.
- (8) **KARLUK Rıdvan**, (a.g.e), s. 241.
- (9) **TES-İŞ**, (a.g.e), s. 122.
- (10) **UIC**, (a.g.e), s. 31.
- (11) **UIC**, (a.g.e), s. 32-33.
- (12) **UIC**, (a.g.e), s. 70.
- (13) **DERELİ Toker**, "İstihdam ve Endüstri İlişkileri Üzerindeki Olası Etkiler Açısından Gümrük Birliği", **BASİSEN** Dergisi, Sayı: 52, Nisan 1994, s. 20.
- (14) **KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme Destekleme İdaresi Başkanlığı)**, Avrupa Topluluğu ile Gümrük Birliği Kapsamında Küçük ve Orta Boy İşletmeler (Hazırlayanlar, Ayşe EGE, Ufuk ACAR), Ankara, Aralık 1993, s. 62.
- (15) **TİSK (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu)**, Türkiye'nin Rekabet Gücü (AB Ülkeleri, Japonya ve ABD Karşılaştırmalı), TİSK Yayın No: 152, Ankara, Ocak 1996, s. 63.

GÜMRÜK BİRLİĞİ ANLAŞMASININ TAM METNİ

KARAR 1/95

Dibace

"6 Mart 1995 tarihinde Brüksel'de toplanan AET-Türkiye Ortaklık Konseyi,

Türkiye ile Topluluk arasındaki Ortaklık ilişkisini yaratan Ankara Anlaşması, özellikle de 28. Maddesi ile belirlenen hedeflerin Avrupa'daki büyük siyasi ve ekonomik değişimlerin yaşandığı mevcut dönemde önemlerini korumakta olduklarını gözönünde bulundurarak;

İki tarafın da Ankara Anlaşması ve Anlaşmaya ek Katma Protokolü ile belirlenen takvim ve yöntemler çerçevesinde Gümrük birliğine girmek konusundaki iradelerini teyit ettiği 8 Kasım 1993 tarihli Kararını hatırlayarak;

Ankara Anlaşmasının 5. maddesinde belirtildiği üzere, Ortaklık Anlaşmasının; Tarafların karşılıklı yükümlülüklerini yerine getirmeleri suretiyle Geçiş Döneminin tamamlanmasını sağlayan ve Gümrük Birliği'nin etkin biçimde işleyişinin sağlanması için gerekli usullerin Ankara Anlaşması ve Katma Protokol çerçevesinde belirlenmesini gerektiren Gümrük Birliğine dayalı Nihai Döneme girmekte olduğunu gözönünde bulundurarak;

Taraflar arasındaki Ortaklık ilişkisi çerçevesinde Gümrük Birliği'nin siyasi ve ekonomik anlamda önemli ve kapsamlı bir aşama olduğunu gözönünde bulundurarak;

Aşağıdaki kararları almıştır:

Madde 1

Ortaklık Konseyi bu kararla, Ankara Anlaşması ve onun Katma ile Tamamlayıcı Protokollerinin hükümlerine halel getirilmeksizin, Ankara Anlaşmasının 2. ve 5. maddesinde öngörülen son dönem uygulamalara ait ilişki kuralları belirlemektedir.

I. KISIM

MALLARIN SERBEST DOLAŞIMI VE TİCARET POLİTİKASI

Madde 2

Bu Kısım hükümleri, Ortaklık Anlaşması'nın 11. Maddesinde tanımlanan tarım ürünleri dışındaki ürünlere uygulanacaktır. Tarım ürünleriyle ilgili özel hükümler bu Kararın II. Kısımında belirtilmektedir.

Madde 3

1- Bu Kısımın hükümleri;

- Toplulukta veya Türkiye'de serbest dolaşımda bulunan üçüncü ülke çıkışlı ürünlerin tamamen veya kısmen kullanılmasıyla elde edilen veya üretilen mallar dahil olmak üzere, Toplulukta veya Türkiye'de üretilen mallara;

- Toplulukta veya Türkiye'de serbest dolaşımda bulunan üçüncü ülkeler çıkışlı mallara uygulanacaktır.

2- Türkiye veya Toplulukta, ithal işlemleri tamamlanmış, gerekli gümrük vergisi veya eş etkili vergi veya resimleri tahsil edilmiş ve bu vergi veya resimleri tam veya kısmi bir iadedden yararlanmamış olan üçüncü ülkeler çıkışlı mallar, Türkiye'de veya Toplulukta serbest dolaşım durumunda sayılır.

3- Gümrük Birliği'nin gümrük alanı;

– Topluluk Gümrük Kodu'nu oluşturan (EEC) 2913/92 işaretli ve 12 Ekim 1992 tarihli Konsey Yönetmeliğinin 3. maddesinde tanımlanan Topluluk gümrük alanını ve

– Türkiye gümrük alanını kapsayacaktır.

4- Bu kısmın hükümleri, Toplulukta veya Türkiye'de serbest dolaşımda olmayan üçüncü ülke kaynaklı ürünler kullanılarak Toplulukta veya Türkiye'de elde edilen veya üretilen mallara da uygulanacaktır.

Bununla beraber, bu hükümler, sözkonusu üçüncü ülke ürünleri için gerekli ithal işlemleri tamamlanmış ve tahakkuk eden gümrük vergisi veya eş etkili vergileri ihracatçı ülkede tahsil edilmiş olan mallar için geçerli olacaktır.

5- İhracatçı ülkenin 4. paragrafın ikinci alt paragrafında yer alan hükümleri uygulamadığı durumlarda, 4. paragrafın ilk alt paragrafında sözü edilen ürünler serbest dolaşıma girmiş sayılmayacak, dolayısıyla ithalatçı ülke üçüncü ülke ürünlerine uygulanan gümrük mevzuatını uygulayacaktır.

6- Ortaklık Konseyi'nin 2/69 sayılı kararıyla kurulan Gümrük İşbirliği Komitesi, 1, 2 ve 4 sayılı paragrafların uygulanmasında başvurulacak idari işbirliğinin yöntemlerini belirleyecektir.

BÖLÜM I

Gümrük Vergileri ve Eş Etkili Vergilerin Kaldırılması

Madde 4

Topluluk ile Türkiye arasında ithalat veya ihracattan alınan gümrük vergileri ile eş etkili vergiler, bu Ka-

rarın yürürlüğe giriş tarihinde tamamen uygulamadan kaldırılacaktır. Topluluk ve Türkiye, o tarihten itibaren yeni ithalat ve ihracat vergileri ile eş etkili vergileri uygulamaya koymaktan kaçınacaklardır. Bu hükümler, mali nitelikli gümrük vergileri için de geçerli olacaktır.

BÖLÜM II

Miktar Kısıtlamalarının ve Eş Etkili Tedbirlerinin Kaldırılması

Madde 5

Akit Taraflar arasında ithalatta uygulanan miktar kısıtlamaları ve eş etkili tedbirler yürürlükten kaldırılacaktır.

Madde 6

Akit Taraflar arasında ihracatta uygulanan miktar kısıtlamaları ve eş etkili tedbirler yürürlükten kaldırılacaktır.

Madde 7

5 ve 6. Maddelerin hükümleri, kamu ahlakı, kamu düzeni veya kamu güvenliği; insan, hayvan ve bitki sağlığının korunması; sanatsal, tarihi veya arkeolojik değer taşıyan ulusal hazinelerin veya sınai ve ticari mülkiyetin korunması gerekçeleriyle malların ithaline, ihracına veya transit geçişine getirilecek yasaklamalara veya kısıtlamalara engel teşkil etmeyecektir. Ancak bu kısıtlama veya yasaklamalar, keyfi bir ayırım vesilesi oluşturmayacak veya Akit Taraflar arasında ticareti gizli olarak kısıtlamak amacıyla kullanılmayacaktır.

Madde 8

1- Türkiye, işbu Kararın yürürlüğe giriş tarihinden itibaren beş yıl içinde, ticarete teknik engellerin kaldırılması konusundaki Topluluk araçlarını kendi iç yasal düzenlemelerine dahil edecektir.

2- Bu araçların listesi ve bunların Türkiye tarafından uygulanma koşul ve kuralları, bu Kararın, yürürlüğe giriş tarihinden itibaren bir yıl içinde Ortaklık Konseyi kararıyla belirlenecektir.

3- Bu hüküm, bu Kararın yürürlüğe giriş tarihinden itibaren, özel önem atfedilen Topluluk araçlarının Türkiye tarafından uygulanmasına engel teşkil etmeyecektir.

4- Taraflar standardizasyon, metroloji ve kalibrasyon, kalite, akreditasyon, ölçümleme ve belgelendirme konularında aralarında etkin bir işbirliğinin tesisinin önemini vurgularlar.

Madde 9

Bu Karar hükümleri saklı kalmak kaydıyla, Türkiye, bir mal ile ilgili olarak ticarete teknik engellerin kaldırılması için gerekli Topluluk araç veya araçların hükümlerini yürürlüğe koyduğu takdirde Akit Taraflar arasında bu malın ticareti sözkonusu araçlarda belirtilen şartlara göre yapılır.

Madde 10

1- Bu Kararın yürürlüğe giriş tarihinden itibaren ve Türkiye'nin 9. Maddede bahsedilen araçları uygulamaya koyması için gereken süre içinde, Türkiye, Topluluktan gelen ve sözkonusu ürünlerde aranacak koşulları belirleyen Topluluk Yönetmeliklerine uygunluğu

belgelenmiş olan ürünlerin kendi topraklarında pazara ve hizmete girmelerini engelleyecektir.

2- Paragraf 1 hükümleri saklı kalmak koşuluyla, Türkiye, ilgili Topluluk Yönetmeliklerine uygunluğu 1. paragraf hükümleri doğrultusunda belgelenmiş ve amacına uygun olarak kullanılan bir ürünün, Madde 7'de belirlenen koşullardan herhangi birine uymadığını tesbit etmesi halinde, sözkonusu ürünü pazardan çekmek; pazara veya hizmete girmesini engellemek veya kısıtlamak amacıyla 3. paragrafta belirlenen gerekli tüm tedbirleri alabilecektir.

3- a) Türkiye, 2. paragraf doğrultusunda önlem almayı öngörmesi halinde, Gümrük Birliği Ortak Komitesi aracılığıyla derhal Topluluğa bildirimde bulunacak ve tüm gerekli bilgiyi sağlayacaktır.

b) Taraflar, karşılıklı kabul edilebilir bir çözüm bulmak amacıyla derhal Gümrük Birliği Ortak Komitesi bünyesinde danışma temalarında bulunacaklardır.

c) Türkiye, Paragraf 3 a'da belirtilen bildirim tarihinden sonraki bir aylık sürenin bitiminden önce veya bu süre sınırı içinde Paragraf 3 b'de belirtilen danışma süreci tamamlanmadıkça ikinci Paragrafta öngörülen tedbirleri alamaz. Acil önlem gerektiren istisnai koşulların ön incelemeyi olanaksız hale getirdiği durumlarda, Türkiye, durumu düzeltmek için şart olan önlemleri derhal alabilecektir.

d) Türkiye aldığı önlemi acilen Gümrük Birliği Ortak Komitesine bildirecek ve ilgili tüm bilgileri verecektir.

e) Topluluk, herhangi bir anda, Gümrük Birliği Ortak Komitesinin bu önlemi gözden geçirmesini talep edebilecektir.

4- Paragraf 1 ve 2 altında yer alan hükümler, gerekli değişiklikler yapılmak kaydıyla, (mütatis mutandis) gıda ürünleri için de geçerli olacaktır.

Madde 11

Türkiye'nin 9. Maddede belirtilen araçları uygulamaya koyması için gereken süre boyunca, Topluluk sanayi ürünlerinin Topluluk düzenlemeleriyle uygunluğunu değerlendirmek için Türkiye'de uygulanan işlemleri, bu işlemlerin Toplulukta yürürlükte bulunan koşullara uygun olması kaydıyla ve motorlu araçlar sektöründe Üye Devletlerin motorlu araçlara römorklarına ilişkin tip onayı mevzuatının yakınlaştırılması konulu 70/156 EEC sayılı ve 6 Şubat 1970 tarihli Konsey Direktifi ve 2 ve bu Direktife en son 92/53/EEC sayılı 18 Haziran 1992 tarihli Konsey Direktifi 3 ile getirilen değişikliklerin Türkiye'de uygulanması anlayışına dayalı biçimde, geçerli olarak kabul edecektir.

BÖLÜM III

Ticaret Politikası

Madde 12

1- Bu Kararın yürürlüğe giriş tarihinden itibaren Türkiye, Topluluk üyesi olmayan ülkelere, Topluluğun aşağıdaki yönetmeliklerle belirlenen ticaret politikasına büyük ölçüde benzeyen hükümleri ve uygulayıcı tedbirleri uygulamaya koyacaktır.

- İthalatta ortak kurallarla ilgili (C)518/94 sayılı Konsey Yönetmeliği;

- Bazı üçüncü ülkeler kaynaklı ithalata ilişkin ortak kuralları belirleyen (EC) 519/94 sayılı Konsey Yönetmeliği;

- Miktar kısıtlamalarının idaresi için bir Topluluk usullerini düzenleyen (EC) 520/94 sayılı Konsey Yönetmeliği (Uygulama Hükümleri (EC) 738/94 sayılı Komisyon Yönetmeliği);

- Dampingleli veya sübvansiyonlu ithalata karşı korunmayla ilgili (EEC) 7 2423/88 (EC) 521/94 ve (EC) 522/94 sayılı Konsey Yönetmelikleri;

- Yeni Ticaret Politikası Aracı ile ilgili (EEC) 2641/84 ve (EC) 522/94 sayılı Konsey Yönetmelikleri;

- İhracatta ortak kuralları belirleyen (EEC) 2603/68 sayılı Konsey Yönetmeliği;

- Resmi destekli ihracat kredileriyle ilgili 93/112/EEC sayılı Konsey Kararı;

- (EEC) 636/82 sayılı Konsey Yönetmeliği ve (EEC) 1828/83 sayılı Komisyon Yönetmeliği (tekstil ve konfeksiyon için Dışarda İşleme Rejimi);

- En son (EC7 195/94 sayılı Komisyon Yönetmeliği ile değiştirilen (EEC) 3030/93 sayılı Konsey Yönetmeliği (Ortak kurallarla gerçekleştirilen tekstil ithalatı);

- (EC7 517/94 sayılı Konsey Yönetmeliği (otonom düzenlemelerle gerçekleştirilen tekstil ithalatı);

- En son (EC) 217/94 sayılı Konsey Yönetmeliği ile değiştirilen (EEC) 3951/92 sayılı Konsey Yönetmeliği (Tayvan'dan tekstil ürünleri ithalatı),

2- GATT'ın XXIV. Maddesi hükümleri uyarınca bu Kararın yürürlüğe girmesinden itibaren Türkiye, tekstil ve hazır giyim ticaretiyle ilgili anlaşmalar ve düzenlemeler de dahil olmak üzere, tekstil sektöründe Topluluğun ticaret politikası ile önemli ölçüde benzerlik gösteren politikaları uygulayacaktır. Topluluk, bu amaca ulaşılmasında gereken işbirliğini Türkiye'ye sağlayacaktır.

3- Türkiye bu düzenlemeleri tamamlayınca kadar, Türkiye'den Topluluğa yönelik tekstil ve konfeksiyon ürünleri ihracatında mevcut menşei şahadetnamesi sistemi yürürlükte kalır ve Türkiye menşei olmayan tekstil ve konfeksiyon ürünleri Topluluk ticaret politikası taşıtlara ilişkin ticaret düzenlemelerinin uygulanmasına engel teşkil etmeyecektir.

Bu Kararın yürürlüğe girmesinden önce, Türkiye ve Topluluk, sözkonusu Düzenlemelerin ihlal edilmesini önlemek konusunda işbirliği usullerini belirleyeceklerdir.

Sözkonusu usullerin mevcut olması halinde, Topluluk, yapacağı ithalatta sözedilen Düzenlemenin uygulanması için gerekli hertürlü tedbiri alma hakkını saklı tutar.

BÖLÜM IV

Ortak Gümrük Tarifesi ve Tercihli Tarife Politikalar

Madde 13

1- Bu kararın yürürlüğe giriş tarihinde, Türkiye, Topluluk üyesi olmayan ülkeler bakımından Ortak Gümrük Tarifesiyle uyum sağlayacaktır.

2- Türkiye, gerektiğinde Ortak Gümrük Tarifesindeki değişiklikleri yansıtacak biçimde kendi gümrük tarifesini uyumlaştıracaktır.

3- Gümrük İşbirliği Komitesi, 1. ve 2. paragrafların uygulanması için hangi önlemlerin uygun olacağını belirleyecektir.

Madde 14

1- Topluluk, Türk Gümrük Tarifesinin Ortak Gümrük Tarifesine uyumlaştırılabilmesi için, Ortak Gümrük Tarifesinin tadil edilmesi, vergilerin askıya alınması veya tekrar konulması, tarife kotaları ve tarife tavanları ile ilgili alınan her türlü karardan makul bir süre önce Türkiye'yi haberdar eder. Bu amaçla, Gümrük Birliği Ortak Komitesinde öndanişmanlar da bulunur.

2- Türk Gümrük Tarifesinin eş zamanlı olarak Ortak Gümrük Tarifesine uydurulamayacağı durumlarda, Gümrük Birliği Ortak Komitesi bunun gerçekleştirilmesi için belli bir süre tanınmasını kararlaştırabilir. Gümrük Birliği Ortak Komitesi, hiçbir koşulda Türkiye'ye herhangi bir ürün için Ortak Gümrük Tarifesinden daha düşük bir gümrük tarifesi uygulama yetkisi veremez.

3- Türkiye, 1. paragrafta öngörülen farklı vergileri geçici olarak askıya almayı veya yeniden uygulamayı öngörmesi halinde, Topluluğa derhal bilgi verecektir. Bu kararlarla ilgili danışma temasıları Gümrük Birliği Ortak Komitesinde yapılacaktır.

Madde 15

Madde 13 hükümlerinden sapma teşkil edecek biçimde ve Katma Protokol'ün 19. maddesi uyarınca, Türkiye, Ortaklık Konseyi'nce kararlaştırılacak ürünler için üçüncü ülkelere uyguladığı ve Ortak Gümrük Tarifesi hadlerinden daha yüksek gümrük tarifelerini 1 Ocak 2001 tarihine kadar muhafaza edebilir.

Madde 16

1- Türkiye, bu Kararın yürürlüğe girmesinden itibaren beş yıl içinde, ticaret politikasını aşamalı olarak

Topluluğun Ticaret Politikasına uyumlu hale getirecek biçimde, Topluluğun tercihli gümrük rejimine uyum sağlayacaktır. Bu uyum, hem otonom rejimi hem de üçüncü ülkelerle tercihli anlaşmaları kapsayacaktır. Bu amaçla, ilgili ülkelerle karşılıklı çıkar temeline dayanan görüşmeler gerçekleştirilecektir. Ortaklık Konseyi, kaydedilen gelişmeleri düzenli olarak gözden geçirecektir.

2- 1 nci paragrafta belirtilen durumlarda, tarife tercihlerinin tanınması, malların menşei ile ilgili kuralların Topluluk tarafından verilen tercihleri düzenleyen kurallarla uyumlu olması şartına bağlıdır.

3- a) Türkiye'nin Paragraf 1.de atıfta bulunulan dönem içinde, menşei veya ihracatçı ülkeler dolayısıyla Topluluğa muamele ile üçüncü ülkelerden ithal edilen ve serbest dolaşıma giren ürünler, Türkiye'ye ithal edilirken, aşağıdaki koşullarla telafi edici vergiye tabi olacaktırlar.

– Türkiye'nin aynı tercihli tarifeyi tanımadığı ülkelere ithal edilmişlerse;

– Bu ülkelere ithal edilmiş oldukları belirlenebilmekteyse;

– Türkiye'de ödenecek vergi Toplulukta uygulanan vergiden en az 5 puan daha fazlaysa;

– Bu mallarla ilgili önemli bir trafik sapması gözlenmişse,

b) Gümrük Birliği Ortak Komitesi, telafi edici vergi uygulanacak ürünleri ve telafi edici verginin miktarlarını gösteren bir liste hazırlayacaktır.

BÖLÜM V

Avrupa Topluluğu'nu Kuran Anlaşmanın II Sayılı Ekinde Yer Almayan İşlenmiş Tarım Ürünleri

Madde 17

Bu bölüm hükümleri; Ek 1'de yer alan ürünlere uygulanır.

Madde 18

Madde 13 hükümleri saklı kalmak üzere, Türkiye, Ek 1'de yer alan ürünlerin üçüncü ülkelerden ithalinde tarım payı uygulayabilir. Bu tarım payı Madde 18 Mükerrer hükümleri doğrultusunda tesbit edilecektir.

Madde 18 Mükerrer

1. Türkiye'ye ithal edilen bir ürüne uygulanacak tarım payı; söz konusu ürünün imalinde kullanıldığı kabul edilen temel tarımsal ürünlerin miktarlarının, 3. paragrafta tanımlanan temel meblağın bu ürünlerden herbirine tekabül eden kısmıyla çarpımlarının toplanması suretiyle belirlenecektir.

2. (a) Dikkate alınacak temel tarımsal ürünler 2 sayılı Ekte sıralanmaktadır.

(b) Dikkate alınacak temel tarımsal ürünlerin kullanım miktarları 3 sayılı Ekte gösterilmektedir.

(c) 3 ve 4 sayılı eklerde atıfta bulunulan nomenklatur kodlarında sınıflandırılan ürünler için dikkate alınacak tarım payı miktarları 4 sayılı Ekte yer almaktadır.

3. Her temel tarımsal ürüne tekabül eden temel meblağ, tarımsal ürünlere uygulanan referans dönemi

boyunca ürünün tercihli rejime tabi olmayan bir üçüncü ülkeden Türkiye'ye ithalinde uygulanan vergidir. Bu temel miktarlar 5 sayılı ekte yer almaktadır.

Madde 19

1. Madde 4 hükümleri saklı kalmak üzere, Türkiye ve Topluluk aralarındaki ticarete aşağıdaki hükümlere uygun olarak uygulayacakları tarımsal vergileri tahsil edebilirler.

2. Mümkün olan durumlarda 21. madde doğrultusunda azaltılacak olan bu tarımsal vergiler, yalnızca 1 sayılı Ekte yer alan ürünlere uygulanacaktır.

3. Topluluk, Türkiye'ye üçüncü ülkelere uyguladığı tarım payına karşılık gelen vergileri uygulayacaktır.

4. Türkiye, Topluluk kaynaklı ithalatına, 18 bis sayılı madde ile belirlenen tarım payını uygulayacaktır.

Madde 20

İşbu Kararda belirlenen yöntemler saklı kalmak kaydıyla, 6 sayılı Ek Tablo 1 ve 2'de yer alan ürünler için uygulanacak ithalat vergilerini ilk Tablo için üç aşamada 3 yıllık ve ikinci Tablo için 1 yıllık bir süre içinde indiren bir sapma rejimi öngörülmektedir. Bu ithalat vergilerinin düzeyleri, 6 sayılı Ek Tablo 1 ve Tablo 1'de belirtilmektedir. Öngörülen dönemlerin sonunda, bu Kararın hükümleri bütünüyle geçerli olacaktır.

Madde 21

1. Toplulukla Türkiye arasında temel bir tarımsal ürünün ticaretinde uygulanan verginin indirilmesi halinde, Türkiye'ye yapılan ithalat için 19 (4) sayılı Madde veya 18 bis (3) sayılı Madde çerçevesinde belirlenen tarım payı orantılı olarak indirilecektir.

2. Paragraf 1'de belirtilen indirimlerin belli bir kota dahilinde gerçekleştirilmesi durumunda, Ortaklık Konseyi indirimli tarım payının uygulanacağı ürünleri ve miktarları gösteren bir liste hazırlayacaktır.

3. Paragraf 1 ve 2'nin hükümleri, madde 20'de atıfta bulunulan ithalat vergisi için de geçerli olacaktır.

Madde 21 Mükerrer

Sapma rejimi kapsamına giren bir veya daha fazla ürünün ithalinin, Türkiye'de işlenmiş tarım ürünleri itibariyle Gümrük Birliğinin amaçlarını tehlikeye sokabilecek ciddi sorunlar yaratması veya yaratma tehdidi oluşturması halinde, karşılıklı kabul edilebilir bir çözüm bulmak amacıyla Gümrük Birliği Ortak Komitesinde temaslarda bulunulacaktır. Böyle bir çözümün bulunamaması halinde, Komite, tarafların Madde 61 hükümlerine hâlel getirmeksizin, Gümrük Birliğinin düzgün işleyişini sürdürmek için uygun yöntemler tavsiye edebilecektir.

II. KISIM

TARIM ÜRÜNLERİ

Madde 22

1. Ortaklık Konseyi, Tarafların, Katma Protokol'ün 32-35. maddelerinde ortaya konduğu üzere aralarında tarım ürünlerinin serbest dolaşımını sağlama hedeflerini teyid etmektedir.

2. Ortaklık Konseyi, bu ürünlerin serbest dolaşımını sağlamak amacıyla gerekli koşulların oluşturulması için ek bir sürenin gerekli olduğunu kaydetmektedir.

Madde 23

1. Türkiye, politikasını, tarım ürünlerinin serbest dolaşımını sağlamak için gerekli olan ortak tarım politikası tedbirlerini benimseyecek biçimde uyumlaştıracaktır. Türkiye, bu doğrultuda alınan kararları Topluğa bildirecektir.

2. Topluluk, tarım politikasını geliştirirken mümkün olduğu ölçüde Türk tarımının çıkarlarını gözönünde bulunduracak ve ilgili Komisyon önerileri ile bu öneriler temel alınarak benimsenen kararlar konusunda Türkiye'ye bilgi verecektir.

3. Paragraf 2'de atıfta bulunulan öneriler ve kararlar ile Türkiye'nin 1. paragraf doğrultusunda almayı amaçladığı tedbirler konusunda Ortaklık Konseyi bünyesinde danışma toplantıları yapılabilecektir.

Madde 24

Topluluk ve Türkiye tarım ürünleri ticaretinde birbirlerine tanıdıkları tercihli rejimleri, aşamalı olarak ve karşılıklı avantajlar yaratacak biçimde geliştireceklerdir. Ortaklık Konseyi, bu tercihli düzenlemelerde yapılan iyileştirmeleri düzenli olarak inceleyecektir.

Madde 25

Ortaklık Konseyi, Türkiye'nin 23 (1) Maddede bahsedilen ortak tarım politikası tedbirlerini aldığını tesbit ettikten sonra, Toplulukla Türkiye arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımını sağlamak için gerekli hükümleri benimseyecektir.

III. KISIM

GÜMRÜK HÜKÜMLERİ

Madde 26

1. Bu kararın yürürlüğe giriş tarihinde, Türkiye, Topluluk Gümrük Kodu'nu oluşturan (EEC) 2913/92 sayılı ve 12 Ekim 1992 tarihli Konsey Yönetmeliği 4 ile onun uygulama hükümlerini belirleyen (EEC) 2454/93 sayılı ve 2 Temmuz 1993 tarihli Komisyon Yönetmeliği- ni 4 temel alan aşağıdaki konulara ait hükümleri benimseyecektir.

- a) Ürünlerin menşei;
- b) Ürünlerin gümrük değeri;
- c) Ürünlerin gümrük birliği alanına girişi;
- d) Gümrük beyanları;
- e) Serbest dolaşıma giriş;
- f) Askıya alma düzenlemeleri ve ekonomik etkisi olan gümrük işlemleri;
- g) Malların dolaşımı;
- h) Gümrük borcu;
- i) Başvuru hakkı,

2. Türkiye, bu kararın yürürlüğe giriş tarihinde aşağıdaki mevzuatı temel alan hükümleri uygulamak için gerekli tedbirleri alacaktır.

- a) Teklif malların serbest dolaşıma sokulmasını yasaklayıcı tedbirler getiren (EEC) 3842/86 sayılı ve 1 Aralık 1986 tarihli Konsey Yönetmeliği 5 ile onun uygulama hükümlerini belirleyen (EEC) 3077/87 sayılı ve 14 Ekim 1987 tarihli Komisyon Yönetmeliği 6;

b) Toplulukla gümrük vergisi muafiyetini düzenleyen (EEC) 918/83 sayılı ve 28 Mart 1983 tarihli Konsey Yönetmeliği 7 ile onun uygulama hükümlerini belirleyen (EEC) 2287/83, 2288/83, 2289/83 ve 2290/83 sayılı ve 29 Temmuz 1983 tarihli Komisyon Yönetmelikleri 8;

3- Gümrük İşbirliği Komitesi 1. ve 2. paragrafların uygulanması için uygun tedbirleri belirleyecektir.

Madde 27

Akit Tarafların İdari yetkilileri arasında gümrük konularında karşılıklı yardım, Ek 7 hükümleriyle gerçekleştirilecektir. Topluluk açısından bu hüküm, Topluluk yetki alanına giren konularla sınırlıdır.

Madde 28

Gümrük İşbirliği Komitesi, bu kararın yürürlüğe girmesinden önce, borçların tahsili alanında işbirliği konusunda karşılıklı yardıma ilişkin hükümleri belirleyecektir.

IV. KISIM

YASALARIN YAKINLAŞTIRILMASI

BÖLÜM I

Fikri, Sınai ve Ticari Mülkiyetin Korunması

Madde 29

1- Taraflar Fikri, Sınai ve Ticari mülkiyet haklarını uygun ve etkin biçimde korunması ile uygulanmasını sağlamak konusuna verdikleri önemi teyid ederler.

2- Taraflar, fikri mülkiyet haklarına Gümrük Birliğini oluşturan iki tarafta da eş düzeyde verimli koruma sağlanması halinde, Gümrük Birliğinin düzgün işleyebilmesini kabul etmektedir. Bu doğrultuda, bu Kararın Ek 8'de belirlenen yükümlülükleri üstlenmektedirler.

BÖLÜM II

Rekabet

A. Gümrük Birliğinin Rekabet Kuralları

Madde 30

1- Toplulukla Türkiye arasındaki ticareti etkiledikleri ölçüde, Gümrük Birliğinin düzgün işleyişi ile uyumlu olmayan; amaçları veya etkileri rekabetin engellenmesi, kısıtlanması veya bozulması olan tüm kuruluşlararası anlaşmalar, kuruluşların örgütlerince alınan kararlar ve ortak uygulamalar, özellikle de;

a. Doğrudan veya dolaylı olarak alış veya satış fiyatlarını veya herhangi bir diğer ticaret koşulunu belirleyenler;

b. Üretimi, pazarları, teknik ilerlemeyi ve yatırımları sınırlayan veya denetim altına alanlar;

c. Pazarları veya kaynakları paylaşmaya yönelik olanlar,

d. Ticaret ortaklarıyla yapılan eşdeğer nitelikteki anlaşmalara farklı koşullar uygulayarak bir kısmını rekabet açısından dezavantajlı konuma düşüren;

e. Anlaşmaların sonuçlanmasını, karşı tarafın, tarım veya ticari kullanım itibarıyla anlaşmanın konusuyla ilgili olmayan ek yükümlülükleri kabul etmesine bağlayanlar, yasaklanmıştır.

2- Bu madde ile yasaklanan tüm anlaşmalar ve kararlar kendiliğinden geçersiz olacaktır.

3- Ancak 1. paragraf hükümleri, aşağıdaki durumlarda uygulanmayabilecektir.

Malların üretim veya dağıtımının geliştirilmesine ya da teknik veya ekonomik ilerlemeye yönelik olup, aynı zamanda tüketicilere de ortaya çıkan faydanın adil bir bölümünü sunan veya aynı zamanda; ilgili kuruluşlara bu amaca ulaşmak için şart olanların dışında kısıtlamalar getirmeyen;

Bu kuruluşlara sözkonusu ürünleri önemli bir bölümünün ticaretinde rekabetten kaçınma olanağı sağlamayan;

Kuruluşlar arasındaki her türlü anlaşma ve anlaşma kategorileri;

Bu kuruluşların örgütlerince alınan her türlü karar ve karar kategorileri;

Her türlü ortak uygulama ve ortak uygulama kategorileri,

Madde 31

1- Topluluk ve/veya Türkiye topraklarında tümünün veya önemli bir bölümünde bir veya daha çok kuruluşun sahip olduğu hakim durumu kötüye kullanması, Topluluk Türkiye arasındaki ticareti olumsuz yönde etkilediği sürece, Gümrük Birliğinin düzgün işleyişi ile uyumlu olmadığı gerekçesiyle yasaklanmıştır.

2- Bu kötüye kullanma özellikle şu unsurları içerebilir.

a) Doğrudan veya dolaylı olarak haksız alış veya satış fiyatları veya diğer haksız ticari koşulları dayatmak;

b) Üretimi, pazarları ve teknik gelişmeyi, tüketicilerin zararına olacak biçimde sınırlamak,

c) Ticaret ortaklarıyla yapılan eşdeğer nitelikteki sözleşmelere farklı koşullar uygulayarak, rekabet güçlerini azaltmak,

d) Sözleşmenin niteliği veya ticari teamüllere aykırı olarak, sözleşmenin diğer tarafın sözleşmenin konusuyla ilgili olmayan ek yükümlülükleri kabul etmesi şartına tabi tutmak.

Madde 32

1- AT üyesi ülkelerin veya Türkiye'nin belli kuruluşları kayıarak veya belli ürünlerin üretimini özendirerek suretiyle rekabeti bozan veya bozma tehdidi oluşturan ve devlet kaynaklarından yaptıkları her türlü yardım Toplulukla Türkiye arasındaki ticareti etkilediği ölçüde, Gümrük Birliğinin düzgün işleyişi ile uyumlu değildir.

Madde 34

Akit taraflar, iş ve mesleki sırları gerekliliklerinin getirdiği sınırlamaları gözönüne alarak, bilgi alış verişinde bulunacaklardır.

Madde 35

1- Ortaklık Konseyi, Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıl içinde, 30., 31., 32. maddeler ile 33. maddenin ilgili hükümlerinin uygulanması için gereken kuralları bir kararla benimseyecektir. Bu kurallar, AT içinde halihazırda mevcut olan kuralları temel alacak ve başka hususların yanı sıra rekabetle ilgili kurumların görevlerini belirleyecektir.

2- Bu kurallar belirlenene kadar,

a) Topluluk ve Türkiye'deki makamlar, anlaşmaların, kararların, ortak uygulamaların ve hakim durumun kötüye kullanılmasının kabul edilebilir olup olmadığı hususunu 30. ve 31. maddeler çerçevesinde belirleyeceklerdir.

b) 32. maddenin kurallarının uygulanmasında GATT Sübvansiyonlar Kodu hükümleri uygulanacaktır.

Madde 36

1- Topluluğun veya Türkiye'nin belli bir uygulamayı 30., 31. ve 32. maddelere aykırı bulması ve

– Bu uygulamanın 35. maddede bahsedilen uygulama kuralları ile yeterince ele alınmamış olması veya,

– Bu kuralların bulunmaması ve sözkonusu uygulamanın bir Tarafın çıkarlarına veya sanayiye ciddi zararlar getirmesi veya getirme tehdidini yaratması halinde,

Sözkonusu taraf, Gümrük Birliği Ortak Komitesi bünyesinde gerçekleştirilecek danışma temalarını takiben veya bu temalar için talepte bulunmasından sonra 45 işgünü sonunda uygun önlemleri alabilecektir. Gümrük Birliğinin işleyişini en az aksatacak önlemlere öncelik verilecektir.

2- Madde 32'ye aykırı uygulamalar sözkonusu olduğunda, yukarıda sözedilen tedbirler, GATT kapsamına giren durumlarda, yalnızca GATT veya GATT'ın gözetimiyle oluşturulmuş ve Taraflar arasında geçerli olan başka bir mekanizma tarafından belirlenen usul ve koşullar çerçevesinde uygulamaya konabilecektir.

B. Mevzuatın Yakınlaştırılması

Madde 37

1- Türkiye, Gümrük Birliği ve hedeflenen ekonomik bütünleşmeye ulaşmak amacıyla, rekabet kurallarıyla ilgili mevzuatın Avrupa Topluluğu mevzuatıyla uyumlu hale gelmesini ve etkin biçimde uygulanmasını temin edecektir.

2- Paragraf 1'deki yükümlülüğe uymak için, Türkiye,

a) Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinden önce, işletmelerin AT Anlaşmasının 85. ve 86. maddelerinde yer alan koşullar çerçevesinde uygulamalarını yasaklayan bir yasayı benimseyecektir. Ayrıca Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıl içinde, Toplulukta yürürlükte bulunan tüm blok muafiyet yönetmeliklerinde ve AT makamlarınca geliştirilen içtihat hukukunda yer alan ilkelerin Türkiye'de uygulanmasını sağlayacaktır. Topluluk, Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinden itibaren blok muafiyet yönetmeliklerinin benimsenmesi, iptali veya değiştirilmesi ile ilgili işlemleri mümkün olan en kısa zaman içinde Türkiye'ye bildirecektir. Bu bilgilerin verilmesinden itibaren Türkiye, gerekiyorsa yasalarını bir yıl içinde yeni duruma uygun hale getirecektir.

b) Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinden önce, bu kuralları ve ilkeleri etkin biçimde uygulayacak bir rekabet kurumu oluşturacaktır.

c) Bu Kararın yürürlüğe girmesinden önce, tekstil ve hazır giyim sektöründe verilen tüm yardımları AT Antlaşmasının 92. ve 93. Maddeleriyle belirlenen Topluluk çerçevesine ve ilke kararlarına uygun hale getirecektir. Türkiye, bu çerçeve ve ilke kararlar doğrultusunda sözkonusu sektörde uygulanan tüm yardım

programlarını Topluluğa bildirecektir. Topluluk, Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinden itibaren bu çerçevenin ve ilke kararları benimsenmesi, iptali veya değiştirilmesi ile ilgili işlemleri en kısa zaman içinde Türkiye'ye bildirecektir. Türkiye, bu bilgilerin verilmesinden itibaren bir yıl içinde yasalarını yeni duruma uygun hale getirecektir.

d) Bu kararın yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıl içinde, tekstil ve konfeksiyon sektörüne verilenler dışında kalan yardım programlarını, AT Anlaşmasının 92. ve 93. Maddeleri ile belirlenen Topluluk çerçevesi ve ilke kararları uyumlu hale getirecektir. Topluluk, Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinden itibaren bu çerçevenin ve ilke kararların benimsenmesi, iptali veya değiştirilmesi ile ilgili her türlü işlemleri en kısa zaman içinde Türkiye'ye bildirecektir. Bu bilgilerin verilmesinden itibaren Türkiye, yasalarını bir yıl içinde yeni duruma uygun hale getirecektir.

e) Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıl içinde, (d), paragrafı çerçevesinde uyumlu hale getirilen tüm yardım programlarını Topluluğa bildirecektir. Yeni bir programın benimsenecek olması halinde, Türkiye Topluluğa bu planın içeriği hakkında bilgi verecektir.

f) Bir kuruluşa veya kuruluşlar grubuna verilecek olan ve bir üye Ülke tarafından verilmesi halinde, Topluluk çerçevesi ve ilke kararları doğrultusunda Topluluğa bildirilme zorunluluğu bulunan yardımı veya Topluluk çerçevesinin ve ilke kararları dışında kalan, 12 MECU'nun üzerinde olan ve bir Üye Ülke tarafından verilmesi halinde AT mevzuatına göre bildirme zorunluluğu bulunan yardımları önceden Topluluğa bildirecektir.

Üye Ülkelerce verilen ve Komisyon'un denetime tabi

olan münferit yardımlar için Roma Anlaşması'nın 93. maddesi uyarınca, Türkiye'ye üye devletlerle aynı çerçevede bilgi verilecektir.

3- Topluluk ve Türkiye, teşebbüsleri kısıtlayıcı faaliyetlerle ilgili, Yasalarında ortaya çıkacak değişikliklerle ilgili değişiklikleri birbirlerine bildireceklerdir. Taraf-lar ayrıca birbirlerine bu yasaların uygulandığı durum-ları da bildireceklerdir.

4- Bu Maddenin 2. (c), (e) ve (f) paragrafları uyarın-ca verilen bilgilerle ilgili olarak, Topluluk, Türkiye tara-fından verilen ve bir Üye Ülke tarafından verilmesi ha-linde AT mevzuatına aykırı olacak olan yardımlara iti-razda bulunma hakkına sahip olacaktır. Türkiye'nin Topluluğun öne sürdüğü görüşe katılmaması ve konu-nun otuz gün zarfında çözümlenememesi halinde, Top-luluk ve Türkiye konuyu hakeme götürme hakkına sa-hip olacaklardır.

5- Türkiye, bir üye Ülke tarafından AT mevzuatına aykırı olduğunu öne sürdüğü bir yardım hakkında iti-razda bulunma ve Ortaklık Konseyi'ni toplantıya çağır-ma hakkına sahip olacaktır. Sorunun Ortaklık Konseyi tarafından üç ay içinde çözümlenememesi halinde, Or-taklık Konseyi konuyu Adalet Divanına götürebilecek-tir.

Madde 38

1- Topluluk, AT Antlaşmasının 85. 86. ve 92. Mad-deleri çerçevesinde alınacak ve Türkiye'nin çıkarlarını etkileyebilecek her kararı en kısa zamanda Türkiye'ye bildirecektir.

2- Türkiye Topluluk tarafından AT Antlaşmasının 85. 86. ve 92. maddelerine dayanılarak alınan herhan-gi bir özel vak'ayla ilgili bilgi talep edebilecektir.

Madde 39

Türkiye, Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıl içinde, kamu teşebbüslerine veya diğer teşebbüslere verilen, özel ve münhasır yetkiler ile ilgili kurallarının Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Antlaşma ilkeleri, ikincil mevzuat ve bu konuda geliştirilen içtihat hukuku ilkelerine uygun hale getirilmesini sağlar.

Madde 40

Türkiye, Gümrük Birliğinin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren ikinci yılın sonunda, Ortaklık Konseyi tarafından belirlenen takvim ve koşullar çerçevesinde, ticari karakterli devlet tekellerinin üye devletler ve Türkiye vatandaşları arasında mevcut malların üretim ve pazarlanmasına yönelik koşullar ile ilgili ayrımcılık yaratmamasını temin eder.

Madde 41

1- Topluluğun veya Türkiye'nin, diğer tarafın topraklarında sürdürülen ve rekabete aykırı olan uygulamaların kendi veya teşebbüslerinin çıkarlarını olumsuz yönde etkilediğine inanması halinde, ilk Taraf, diğer Tarafa durumu bildirebilecek ve diğer tarafın rekabetle ilgili makamının uygun tedbirleri almasını talep edebilecektir. Yapılan başvuruda rekabete aykırı uygulamaların niteliği ve başvuruda bulunan Tarafın çıkarları üzerindeki etkisi mümkün olduğu kadar açık biçimde ifade edilecek ve başvuruda bulunan tarafın sağlayabileceği ek bilgiler ve işbirliği önerileri yer alacaktır.

2- Paragraf 1'de belirtilen başvurunun alınmasından ve koşulların uygun ve yararlı gösterdiği şekilde Taraflar arasında temaslarda bulunulmasından sonra,

başvuruda bulunulan Tarafın rekabetle ilgili makamın, başvuruda bahsedilen rekabete aykırı uygulamalara karşı bir tedbir alınıp alınmayacağı hususunu ele alacaktır. Başvurulan Taraf, aldığı kararı başvuran tarafa bildirecektir. Tedbir uygulanması halinde, başvurulan Taraf başvuran tarafa bu tedbirlerin sonuçları ve mümkün olduğu ölçüde aradan geçen zaman zarfında kaydedilen gelişmeler hakkında bilgi verecektir.

3- Bu Maddenin hiçbir hükmü, sözkonusu rekabete aykırı uygulamalara karşı tedbirler almak konusunda başvurulan Tarafın rekabet yasaları ve uygulama koşulları çerçevesinde sahip olduğu takdir yetkisini sınırlayamaz veya başvuruda bulunan Tarafı bu rekabete aykırı uygulamalara karşı tedbir almaktan alıkoyamaz.

BÖLÜM III

Ticari Korunma Araçları

Madde 42

1- Ortaklık Konseyi, taraflardan herhangi birinin talebi üzerine, Tarafların birbirleri arasındaki ticari ilişkilerinde korunma tedbirleri dışında kalan tüm ticari korunma araçlarını gözden geçirecektir. Bu gözden geçirme sırasında Ortaklık Konseyi, Türkiye'nin iç pazarla ilgili rekabet, devlet yardımlarının denetimi ve diğer konulardaki müktesebatı benimsemiş ve etkin biçimde uygulamaya koymuş olması ve dolayısıyla haksız rekabete karşı iç pazardakine denk bir koruma sağlaması koşuluyla, bu araçların askıya alınmasına karar verebilecektir.

2- Anti-damping tedbirlerinin uygulanması konusunda Katma Protokolün 47. maddesi ile getirilen usuller yürürlükte kalacaktır.

Madde 43

V. Kısımın II. Bölümü hükümlerinden sapmayla, sözkonusu bölümde bahsedilen danışma ve karar alma usulleri, Taraflardan herhangi bir tarafından alınan ticari korunma araçları için uygulanmayacaktır.

Ticaret Politikası önlemlerinin üçüncü ülkelere uygulanması konusunda, Taraflar, koşullar ve uluslararası yükümlülükler olanak tanıdığından, bilgi alış verişinde bulunmak ve danışmak suretiyle, tedbirleri koordine etmek için çaba göstereceklerdir.

Madde 44

Bu Kararın 1. Kısımı ile getirilen, ürünlerin serbest dolaşımı ilkesinden sapma olarak, Taraflardan birinin, 42. maddede sözü edilen ticaret politikası araçları kapsamında diğer Taraf ve üçüncü ülkelerle olan ilişkilerinde anti-damping vergisi alması veya almak üzere olması halinde, önlem uygulayan Taraf, diğer Tarafın topraklarından gelen sözkonusu ürünlerin ithalini ve bu önlemlerin uygulanmasına tabi tutabilecektir. Bu durumlarda önlem olan Taraf, Gümrük Birliği Ortak Komitesine gerekli bilgileri verecektir.

Madde 45

Önceki maddelerde hüküm altına alınan ticaret politikası tedbirlerine tabi ithal malları ile ilgili işlemlerin tamamlanması esnasında, ithalatçı devlet makamları ithalatçıdan sözkonusu malların menşeyini gümrük beyannamesinde göstermesini isteyebilir.

Sözkonusu ürünün gerçek menşeyini belirleme konusunda ciddi ve somut gerekçelere dayanan tereddütler bulunduğu ve gerekli görülmesi halinde ek kanıtlar talep edilebilecektir.

BÖLÜM IV

Kamu Alımları

Madde 46

Bu kararın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren mümkün olan en kısa zamanda, Ortaklık Konseyi Akit Tarafların kamu alımları piyasalarının karşılıklı olarak açılması amacıyla görüşmelerin başlatılması için bir tarih belirleyecektir.

Ortaklık Konseyi bu alandaki gelişmeleri her yıl gözden geçirecektir.

BÖLÜM V

Doğrudan Vergilendirme

Madde 47

Bu Karar kapsamındaki hiçbir hükmün;

- Taraflardan birinin bağlı bulunduğu herhangi bir uluslararası anlaşma veya bağlı olduğu başka bir düzenlemeyle vergi alanında elde ettiği avantajları diğer tarafa teşmil edici;

- Taraflardan birinin vergiden kaçınılmasını veya vergi kaçakçılığını önlemeyi amaçlayan tedbir almasını veya uygulanmasını engelleyici;

- Taraflardan birinin, yerleşik oldukları yer itibariyle benzer durumda olmayan vergi mükelleflerine, kendi vergi mevzuatında yer alan hükümlerini uygulama hakkını engelleyici etkisi olmayacaktır.

Dolaylı Vergilendirme

Madde 48

1- Hiçbir Akit taraf, diğer Tarafın mallarına, benzeri ulusal mallara dolaylı veya dolaysız şekilde uyguladıklarından daha yüksek dolaylı veya dolaysız bir iç vergi uygulamayacaktır.

Akit Taraflardan hiçbiri, diğer Tarafın ürünlerine, başka ürünlere dolaylı koruma sağlayacak nitelikte iç vergi uygulamayacaktır.

2- Türkiye ile Topluluk arasındaki ticarete, ihraç edilen malları geri ödenen iç vergileri, doğrudan veya dolaylı olarak, bu mallar üzerine konulan iç vergiler miktarını aşamaz.

3- Akit Taraflar, bu Kararın yürürlüğe girdiği tarihte yukarıdaki kurallarla çelişen tüm hükümleri iptal edeceklerdir.

Madde 49

Ortaklık Konseyi, Taraflara, bu protokol kapsamına girmeyen ancak Ortaklığın işleyişi ile doğrudan ilgisi bulunan alanlarda veya bu Kararın kapsamında olmakla birlikte, Karar çerçevesinde özel hiçbir düzenleme yapılmamış alanlarda, mevzuat, yönetmelik veya idari düzenlemeleri yaklaştırmaları için tedbir almaları doğrultusunda tavsiyede bulunabilir.

2- Türkiye, Gümrük Birliğinin işleyişi ile ilgili alanlarda yeni mevzuat oluşturmayı planladığı hallerde, Türk kanun koyucusunun alınacak kararların Gümrük Birliğinin düzgün işleyişi üzerindeki etkilerine tam anlamıyla vakıf olarak karar almasını sağlamak üzere, Komisyon'un ilgili birimlerinin önerilen mevzuata ilişkin görüşlerini gayriresmi olarak alacaktır.

Akit Taraflar, sürecin sonunda Gümrük Birliğinin düzgün işleyişi için en uygun kararın alınmasını kolaylaştırmak amacıyla iyiniyet çerçevesinde işbirliği yapacaklardır.

3- Önerilerin mevzuatın taslağı tasarılşma sürecinde uygun bir aşamaya ulaştığında, Gümrük Birliğı Ortak Komitesi bünyesinde danışma toplantıları yapılacaktır.

4- Türkiye Gümrük Birliğinin işleyişi ile doğrudan ilgili bir alanda yeni mevzuat benimserken derhal Gümrük Birliğı Ortak Komitesi bünyesinde Topluluğı haberdar edecektir.

Türkiye'nin bu mevzuatı benimsemesinin Gümrük Birliğinin düzgün işleyişini bozma olasılığının bulunduğu durumlarda, Gümrük Birliğı Ortak Komitesi karşılıklı kabul edilebilir bir çözüm bulmak için gayret gösterir.

V. KISIM

KURUMSAL HÜKÜMLER

BÖLÜM I

AT/Türkiye Gümrük Birliğı Ortak Komitesi

Madde 50

1. Ortaklık Anlaşmasının 24. maddesi uyarınca, AT/Türkiye Gümrük Birliğı Ortak Komitesi kurulacaktır. Bu Komite bilgi ve görüş alışverişi sağlar. Ortaklık Konseyine tavsiyelerde bulunur ve Gümrük Birliğinin düzgün işleyişini teminen görüş bildirir.

2. Akit Taraflar, bu Kararın uygulanmasında herhangi biri için zorluk doğuran hususlar üzerinde Komite bünyesinde danışma temalarında bulunurlar.

3. Gümrük Birliği Ortak Komitesi kendi işleyiş kurallarını belirler.

Madde 51

1. Gümrük Birliği Ortak Komitesi, Akit Tarafların temsilcilerinden oluşur.

2. Gümrük Birliği Ortak Komitesinin Başkanlığı, altı aylık dönemler itibariyle Topluluğu temsilen Avrupa Komisyonu temsilcisi ile Türkiye temsilcisi tarafından sırayla üstlenilir.

3. Gümrük Birliği Ortak Komitesi, görevlerini yerine getirmek amacıyla, genel bir kural olarak en az ayda bir kez toplanır. Komite ayrıca, Başbakanın çağrısı üzerine veya Akit Taraflardan birinin işleyiş kurallarına uygun olarak yaptığı talep üzerine toplanabilir.

4. Gümrük Birliği Ortak Komitesi, görevlerini yerine getirmesine yardım için gerekli göreceği şekilde alt komiteler veya çalışma grupları oluşturabilir. Gümrük Birliği Ortak Komitesi, bu alt komitelerin veya çalışma gruplarının oluşumunu ve çalışma ilkelerini kendi işleyiş kuralları ile belirler. Bu birimlerin görevleri, incelenerek konuya göre Gümrük Birliği Ortak Komitesince belirlenir.

BÖLÜM II

Danışma ve Karar Usulleri

Madde 52

1. Bu Kararın I. ila IV. Kısımlarında yer alan diğer yükümlülöklere helal getirmeksizin, Gümrük Birliğinin

işleyişiyle doğrudan ilgili alanlardaki Türk mevzuatı Topluluk mevzuatına mümkün olduğu ölçüde uyumlu hale getirilecektir.

2. Gümrük Birliğinin işleyişiyle doğrudan ilgili alanlar; ticaret politikası; üçüncü ülkelerle imzalanan ve sanayi ürünleri itibariyle ticari boyutu olan anlaşmalar; sanayi ürünleri ticaretindeki teknik engellerin kaldırılmasına ilişkin mevzuat, rekabet, sınai ve fikri mülkiyet ile gümrük mevzuatı olacaktır.

Ortaklık Konseyi, Ortaklığın kaydettiği gelişmelere bağlı olarak, uyumlaştırmanın gerekli olduğu alanların listesini genişletme kararı alabilecektir.

3. 53 ila 61. Maddeler arasında belirlenen usul kuralları, bu madde hükümleri için de geçerli olacaktır.

Madde 53

1. Avrupa Komisyonunca Gümrük Birliğinin işleyişi ile doğrudan ilgili alanlarda yeni bir mevzuat hazırlandığında ve bu mevzuat hakkında Avrupa Topluluğu Üye Devletleri uzmanlarına danışıldığında, Komisyon gayriresmi olarak Türk uzmanlarına da danışır.

2. Avrupa Komisyonu, önerisini Avrupa Topluluğu Konseyine sunarken Türkiye'ye de örneklerini gönderecektir.

3. Avrupa Toplulukları Konseyinin kararından önceki dönemde, Akit Taraflar, herhangi birinin talebine üzerine, Gümrük Birliği Ortak Komitesi bünyesinde danışma toplantıları yapacaklardır.

4. Akit Taraflar, bilgilendirme ve danışma süreci boyunca, Gümrük Birliğinin düzgün işleyişi için en uygun kararın alınmasını kolaylaştıracak biçimde, iyiniyetle hareket edeceklerdir.

Madde 54

1. Topluluk, 55 (2) sayılı Maddede tanımlandığı şekliyle Gümrük Birliğinin işleyişiyle doğrudan ilgili bir alanda mevzuat benimserken derhal Gümrük Birliği Ortak Komitesi bünyesinde Türkiye'yi haberdar ederek Türkiye'nin Gümrük Birliğinin düzgün işleyişini sağlayacak mukabil mevzuatı benimsemesine olanak sağlayacaktır.

2. Türkiye'nin mukabil mevzuatı benimsemesinde sorunların ortaya çıkması durumunda, Gümrük Birliği Ortak Komitesi, Gümrük Birliğinin düzgün işleyişini teminen karşılıklı kabul edilebilir bir çözüm bulunması amacıyla her türlü çabayı gösterecektir.

Madde 55

1. Türkiye'nin bu Kararın I. ila IV. kısımlarında yer alan yükümlülüklerine halel getirmeksizin; aşağıda 2. ila 4. paragraflarda belirlenen usullere uyulması ve Gümrük Birliği Ortak Komitesinin, değiştirilen mevzuatın Gümrük Birliğinin işleyişini etkilemeyeceğine karar vermesi koşuluyla, 52. Maddede belirtilen uyumlaştırma ilkesi, Türkiye'nin Gümrük Birliğinin işleyişiyle doğrudan ilgili konularda mevzuat değişikliği yapma hakkını etkilemeyecektir.

2. Türkiye, Gümrük Birliğinin işleyişi ile ilgili alanlarda yeni mevzuat oluşturmayı planladığı hallerde, Türk kanun koyucusunun alınacak kararların Gümrük Birliğinin düzgün işleyişi üzerindeki etkilerine tam anlamıyla vakıf olarak karar almasını sağlamak üzere, Komisyonun ilgili birimlerinin önerileri mevzuata ilişkin görüşlerini, gayriresmi olarak alacaktır.

Akit Taraflar, sürecin sonunda Gümrük Birliğinin düzgün işleyişi için en uygun kararın alınmasını kolay-

laştırmak amacıyla iyi niyet çerçevesinde işbirliği yapacaklardır.

3. Önerilen mevzuatın taslağı tasarlaşma sürecinde uygun bir aşamaya ulaştığında, Gümrük Birliği Ortak Komitesi bünyesinde danışma toplantıları yapılacaktır.

4. Türkiye, Gümrük Birliğinin işleyişi ile doğrudan ilgili bir alanda yeni mevzuat benimserken derhal Gümrük Birliği Ortak Komitesi bünyesinde Topluluğu haberdar edecektir.

Türkiye'nin bu mevzuatı benimsemesinin Gümrük Birliğinin düzgün işleyişini bozma olasılığının bulunduğu durumlarda, Gümrük Birliği Ortak Komitesi karşılıklı kabul edilebilir bir çözüm bulmak için gayret gösterir.

Madde 56

1- 572 (2) ve 58 (4) sayılı Maddelerde belirlenen usuller doğrultusunda sürdürülen danışma toplantıları sonucunda, Gümrük Birliği Ortak Komitesi tarafından karşılıklı olarak kabul edilebilecek bir çözümün bulunamaması ve Taraflardan birinin, mevzuata veya uygulamada yer alan farklılıkların, malların serbest dolaşımını etkileyebileceğini, ticareti saptırabileceğini veya topraklarında ekonomik sorunlara yol açabileceğini öne sürmesi halinde, sözkonusu Taraf Konuyu Gümrük Birliği Ortak Komitesine götürebilecektir. Komite, gerekli durumlarda, ortaya çıkabilecek zararın önlenmesi için tavsiyelerde bulunabilecektir.

Gümrük Birliğinin işleyişiyle doğrudan ilgilendiren bir alanda Topluluk ve Türk mevzuatı veya bu mevzuatın uygulanması esnasında ortaya çıkan farklılıkların, ticaret sapması oluşturmaması, malların serbest dolaşımını

nı engellemesi veya engelleme tehdidi oluşturması ve etkilenen Tarafın acil önlemi gerekli görmesi durumunda, sözkonusu Taraf gerekli koruma önlemlerini alarak, Gümrük Birliği Ortak Komitesine bilgi verebilir. Komite bu önlemlerin değiştirilmesine veya kaldırılmasına karar verebilir. Gümrük Birliğinin işleyişini en az etkileyen önlemlere öncelik verilmelidir.

Madde 57

Avrupa Topluluğu, Gümrük Birliğinin işleyişi ile doğrudan ilgili alanlarda, Avrupa Komisyonu'nun münhasır yetkilerinin icrasında kendisine yardımcı olan komitelere sunulacak taslak tedbirlerin hazırlanmasına mümkün olduğu ölçüde, Türk uzmanların da katılmasını sağlar. Bu çerçevede, Avrupa Komisyonu tekliflerini tasarılaştırırken Üye Devletler uzmanları ile yaptığı danışmalar temelinde Türkiye'de uzmanlar ile de danışmalarda bulunur. Avrupa Komisyonu, ilgili komite türüne uygulanan usullere göre konuyu Avrupa Birliği Konseyi'ne getirdiğinde, Türk uzmanların görüşlerine de yer verir.

Madde 58

Gümrük Birliğinin düzgün işleyişinin gerektirdiği durumlarda, Türk uzmanlar, Avrupa Komisyonu'nun Gümrük Birliğinin işleyişi ile doğrudan ilgili alanlarda yetkisini uygulanmasına yardımcı olan teknik komitelerin çalışmalarına da katılacaklardır. Bu katılım kuralları bu Kararın yürürlüğe girmesinden önce Ortaklık Konseyi tarafından belirlenecektir. Komiteler listesi 10 sayılı Ekte yer almaktadır. Bu katılımın başka Komiteleri kapsayacak biçimde genişletilmesinin Taraflarca gerekli görülmesi halinde, Gümrük Birliği Ortak Komitesi Ortaklık Konseyine gerekli tavsiyelerde bulunabilecektir.

BÖLÜM III

Uyuşmazlıkların Çözümü

Madde 59

Ankara Anlaşmasının 25. maddesinin 1-3. paragrafları hükümlerine hâlel getirmeksizin; Ortaklık Konseyi'nin; Madde 56(2) kapsamında alınan koruma tedbirlerinin, Madde 61 kapsamında alınan koruma tedbirlerinin veya Madde 62 kapsamında alınan yeniden dengeleme tedbirlerinin kapsam veya süresi konusunda ortaya çıkan bir uyuşmazlığı prosedürün başlatılmasından itibaren altı ay içinde çözememesi durumunda; Taraflardan biri uyuşmazlığı 60. maddede belirlenen usuller doğrultusunda hakeme götürebilir. Tahkim kararı Taraflar üzerinde bağlayıcı olacaktır.

Madde 60

1- Bir uyuşmazlığın hakeme götürülmesi halinde üç hakem yer alacaktır.

2- Uyuşmazlığın iki tarafın her biri 30 gün içinde birer hakem atayacaktır.

3- Bu şekilde atanan iki hakem, Akit Taraflardan birinin vatandaşı olmayan üçüncü bir hakemi mutabakat ile aday göstereceklerdir. Hakemlerin atanmalarından itibaren iki ay içinde mutabakata varamamaları halinde, üçüncü hakem yine onlar tarafından Ortaklık Konseyi tarafından hazırlanacak yedi kişilik bir listeden seçilecektir. Ortaklık Konseyi bu listeyi kendi işleyiş kuralları çerçevesinde hazırlayacak ve gözden geçirecektir.

4- Hakemlik kurulu Brüksel'de bulunacaktır. Akit Taraflar aksi yönde karar almadıkça, kurul kendi işle-

yiş kuralları belirleyecektir. Kararlar çoğunluk oyuyla alınacaktır.

BÖLÜM IV

Korunma Tedbirleri

Madde 61

Taraflar, Katma Protokolün 60. Maddesiyle belirlenen koruma tedbirleri mekanizmaları ile usullerinin geçerliliğini koruyacağını teyit ederler.

Madde 62

1- Bir Akit Tarafın aldığı korunma tedbiri veya koruyucu tedbir bu Karar'dan kaynaklanan hak ve yükümlülükler arasında bir dengesizlik yarattığı takdirde, diğer Akit Taraf tedbir alan Akit Tarafa karşı yeniden dengeleme tedbirleri alabilir. Gümrük Birliğinin işleyişine en az zarar verecek tedbirlere öncelik verilir.

2- Madde 61'de belirlenen prosedürler uygulanacaktır.

VIII. KISIM

GENEL VE NİHAİ HÜKÜMLER

Yürürlüğe Giriş

Madde 63

1- Bu Karar 31 Aralık 1995 tarihinde yürürlüğe girecektir.

2- 1995 yılı boyunca, bu Kararın uygulanmasında kaydedilen gelişmeler Ortaklık Komitesi bünyesinde

düzenli olarak, görüşülerek Ortaklık Konseyi'ne rapor edilecektir.

3- 1995 yılı Ekim ayının sonundan önce, Taraflar Ortaklık Konseyinin Gümrük Birliğinin düzgün işleyişi için bu Kararda öngörülen hükümlerin yerine getirilip getirilmediği hususunu görüşeceklerdir.

4- Ortaklık Komitesi'nin rapor veya raporları temelinde bir tarafta Türkiye, diğer tarafta Topluluk ve Üye Devletleri, üçüncü paragrafta belirtilen hükümlerin yerine getirilmediği kanısına vardıkları takdirde, bu kanıya varan taraf, birinci paragrafta belirtilen tarihin ertelenmesi kararını Ortaklık Konseyi'ne bildirir. Bu durumda, sözkonusu tarih 1 Temmuz 1996 tarihine ertelenir.

5- Bu durumda, 2 ila 4. paragraflar gerekli değişiklikler kaydedilmek suretiyle (mütadis mutandis) geçerli olmaya devam edecektir.

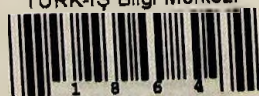
6- Ortaklık Konseyi diğer gerekli kararları alabilecektir.

Yorum

Madde 64

Bu Karar hükümleri, Avrupa Topluluğunu kuran Antlaşma hükümlerine esas yönden benzerlik taşıdıkları ölçüde, uygulamaları Gümrük Birliği kapsamında yer alan mallara tatbik edilmeleri amacıyla, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın ilgili kararlarına uygun olarak yorumlanır.

TÜRK-İŞ Bilgi Merkezi

1 8 6 4 1
337.14 TÜR 1996